

TEHLİKELİ SALGIN HASTALIKLAR SEBEBİYLE SEÇİMLERİN ERTELENMESİ

*The Postponement of Elections due to the Outbreak of Dangerous
Epidemic Disease*

Dr. Öğr. Görevlisi Fatih GÜLER*

ÖZ

Tehlikeli bir salgın hastalık olarak kabul edilen Covid-19 salgını, birçok alanda farklı etkileri olduğu gibi seçme ve seçilme hakkı üzerinde de bir takım sonuçlar doğurmuştur. Covid-19 salgınının başladığı dönemden bugüne kadar Türkiye’de süresi gelen ulusal çapta milletvekili seçimi, Cumhurbaşkanlığı seçimi, halkoylaması veya yerel seçimin olmaması sebebiyle seçimlerin ertelenmesi konusu ciddi bir gündem oluşturmamıştır. Fakat dünyada birçok ülke süresi gelen genel veya yerel seçimlerini ertelemek veya salgın tedbirleri çerçevesinde seçimleri gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. Tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle seçimlerin hangi koşullar altında ertelenebileceğinin veya hangi şartlarda gerçekleştirilebileceğinin anayasal ve yasal düzenlemeye konu edilmesi seçimlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine imkân sağlayacaktır. Salgının başladığı zamandan bugüne kadar geçen yaklaşık bir buçuk yıl içerisinde süresi gelen yerel ara seçimler ile siyasi parti, sendika, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimleri ile ilgili olarak Yüksek Seçim Kurulu birtakım kararlar almıştır. Çalışmada bu kararlar bir sistematik çerçevesinde değerlendirilmiş, bu kararların ortaya koyduğu anayasal ve yasal boşluklara işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüksek Seçim Kurulu, Seçimlerin Ertelenmesi, Sokağa Çıkma Kısıtlaması, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması, Seçme ve Seçilme Hakkı.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çan Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi, fatih.guler@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5365-5700.

ABSTRACT

The Covid-19 epidemic, which is considered a dangerous epidemic disease, has had different effects in many areas, as well as some consequences on the right to vote and be elected. Since the beginning of the Covid-19 epidemic, the postponement of the elections has not created a serious agenda due to the lack of a national-scale parliamentary, presidential elections, referendums or local election in Turkey. However, many countries in the world have had to postpone their general or local elections or hold elections within the framework of epidemic measures. The constitutional and legal regulation of the conditions under which the elections can be postponed or held due to dangerous epidemics will enable the elections to be held in a healthy way. In the year and a half that has passed since the beginning of the epidemic, the Supreme Election Council has taken some decisions regarding the local by-elections and the organ elections of political parties, trade unions and public institutions. In the study, these decisions were evaluated in a systematic framework, and the constitutional and legal gaps revealed by these decisions were pointed out.

Keywords: Supreme Election Council, Postponement of Elections, Curfew, Limitation of Fundamental Rights and Freedoms, Right to Vote and to be Elected.

GİRİŞ

Tarihi süreçte veba, kolera, grip, sarıhumma, tifo, tifüs, kızamık, frengi ve tüberkülozun büyük çaplı insan ölümlerine yol açan salgın hastalıklar olduğu söylenebilir¹. Antibiyotiğin keşfi ve aşuların geliştirilmesi 20. yüzyılda salgınların yıkıcı etkilerinin azaltılmasında önemli rol oynamıştır². Bu çerçevede 20. yüzyılın salgınlar açısından bir unutmama ve hatırlamama yüzyılı olduğunu söylemek mümkündür³. Toplumsal ihtiyaçlara cevap verme ve değişen koşullara uyum sağlamayı hedefleyen hukuk düzeni⁴, salgınların güncel süreçteki (Covid-19 salgını öncesi) silikliğinden kaynaklı olarak hareketsiz kalmayı tercih etmiştir.

2019 yılının sonlarında ortaya çıkan ve küresel bir salgına dönüşen Covid-19 hastalığının hayatın neredeyse bütün alanlarına doğrudan veya dolaylı olarak etkisi olmuştur. Salgından kaynaklı ilk şoku atlaman insanlık bir taraftan bu salgını durdurmaya, geriletmeye ve ortadan kaldırmaya çalışırken diğer taraftan da sosyal hayatı Covid-19 salgınının sınırlılıkları ile yeniden düzenleme gayretine girmiştir. Covid-19 salgınının ekonomi, eğitim, ticaret, uluslararası ilişkiler, turizm vb. alanlarda etki düzeyi akademik anlamda cazip görülmüş ve araştırılmaya başlanmıştır. Her doktrin açısından ilgili konunun Covid-19 ile etkileşim düzeyi ayrı bir başlık haline gelmiştir.

Covid-19 salgını ile mücadele, her şeyden önce tıbbi bir konu olup tıp bilimi argümanları çerçevesinde hareket edilmesi gerekir. Salgınla mücadele ederken alınacak tedbirlerin etkinliği ve sürekliliğini sağlayacak argümanlar ise hukuk biliminden kaynaklanmaktadır. Tıp bilimi argümanları çerçevesinde alınacak tedbirlerin yerindeliği, gerekliliği, bilimsel meşruiyeti ve bu tedbirlerin toplumsal meşruiyeti ayrı bir konu, bu tedbirlerin hukuki meşruiyeti ayrı bir konudur. Salgının yayılımını durdurmak amacıyla halk sağlığı uzmanları örneğin sokağa çıkma kısıtlamasını gerekli görüyorsa bu konu ancak tıp bilimi

-
- 1 Şeker, M., Özer, A. ve Korkut, C. (2020). Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, içinde Kılıç, O. (Der.), *Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s. 48.
 - 2 Aslan, R. (2020). "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19", *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, C. 8, S. 85, s. 36.
 - 3 Türk Tabipleri Birliği, (2020). Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu, içinde Artvinli, F. (Der.), *Salgınlar Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış*, Türk Tabipleri Birliği, s. 54.
 - 4 Yüksel, M. (2013). "Modern Toplumlarda Hukuk Kültürü", *Yaşar Üniversitesi E- Dergi*, C. 8, S. Özel, s. 3247.

argümanları çerçevesinde bu konuyla ilgili bilimsel yetkinlikleri olan kişilerce tartışılabilir. Fakat bu kısıtlama kararının nasıl alınması ve/veya uygulanması gerektiği, anayasal gereklilikler başta olmak üzere hukuk biliminin ilgi alanındadır. Toplum sağlığı kadar hukukun sağlıklı işlemesi de bir ülke için elzemdir⁵.

Tehlikeli salgın hastalıkların önlenmesi ile ilgili Türk hukuku açısından temel norm 24.4.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Bu kanunun yaklaşık üçte biri salgın hastalıklara ayrılmıştır⁶. Yapıldığı dönem itibarıyla oldukça başarılı olan bu kanunun güncel ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğu söylenebilir⁷. Kanun, 1960 yılından bugüne kadar 13 kez değişikliğe uğramış olmasına rağmen değişikliklerin salgın hastalıklarla mücadeleyle ilgili güncel durumla bağlantılı olmadığı söylenebilir. Bu değişiklikler daha ziyade uygulama kabiliyeti kalmayan hükümlerin ilga edilmesi, cezai hükümlerin mevcut ceza mevzuatıyla uyumlaştırılması, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi sebebiyle diğer kanunlarda yapıldığı gibi Bakanlara ve Bakanlar Kurulu'na yapılan atıfların düzenlenmesi gibi tali nitelikte konular olduğu görülmektedir.

Salgından kaynaklı mevzuatın güncel olmaması uluslararası bir sorundur. Ebola salgınının hemen sonrasında gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde gerekli tedbirlerin alınmadığı vurgulanarak bir sonraki salgının daha yıkıcı sonuçlar doğurabileceği işaret edilmiştir⁸. Benzer şekilde 2016 yılında Ebola salgını sonrası Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin aldığı tavsiye kararında ülkelerin küresel halk sağlığı sorununu ele almaya hazırlıklı olmadığına işaret edilmiştir⁹. Zira yukarıda ifade edildiği gibi salgınlar geçen yüzyılda (Ebola gibi bölgesel salgınlar dışında) eskisine nazaran insanlığın başına daha az bela olmuştur. Bu durumun salgınla ilgili mevzuatın hiç olmaması,

5 Şirin, M. C. (2020). "Fransa'da COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Ulusal Düzeyde Alınan Kolluk Tedbirlerinin Hukuki Rejimi: İlk İzlenimler", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, C. 78, S. 2, s. 1012.

6 Şirin, T. (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 9, S. 17, s. 79.

7 Metin, S. (2021). "Covid-19 Bağlamında Zorunlu Aşı Tartışmalarının Hukuki Boyutu", *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, Erken Görünüm, s. 12.

8 Moon S., vd. (2015). "Will Ebola change the game? Ten essential reforms before the next pandemic. The report of the Harvard-LSHTM Independent Panel on the Global Response to Ebola" *The Lancet*, C. 386, S. 10009, s. 2205.

9 The handling of international public-health emergencies, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22755&lang=en> (Erişim Tarihi: 5/11/2021).

yetersiz olması, güncel olmaması gibi doğal sonuçları vardır. Bazı ülkeler, salgın başladıktan sonra bu eksikliği göz önünde bulundurarak alınacak tedbirlerle ilgili kanuni düzenleme yapma yoluna gitmiştir. Örneğin Fransa'da 23 Mart 2020 tarih ve 2020-290 sayılı Covid-19 Epidemisiyle Mücadele Hakkında Olağanüstü Hâl Kanunu çıkarılmış ve bu kanunla "sağlık olağanüstü hâli (état d'urgence sanitaire)" ilân edilmesi öngörülmüştür¹⁰.

Covid-19 salgını, sağlık sorunları yanında birçok yeni hukuki uyuşmazlığı da beraberinde getirmiştir¹¹. Bunlardan bir tanesi de seçimlerin salgın sebebiyle ertelenmesi konusudur. Tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle seçim ertelenebilir mi veya ertelenmeli midir?

Covid-19 salgını başladığı günden bu yana iletişim kanallarının sağladığı yardım ve kolaylıkla bireyler salgınla ilgili asgari düzeyde bilgi sahibi olabilmektedir. Bu sınırlı bilgi dahi salgınla ilgili şu gerçeğin idrakine imkan sağlamaktadır. Salgına sebep olan hastalığın bulaştırıcılığı ve ölüm oranı oldukça değişken bir yapıda olup, salgına sebep olan virüsün dinamik yapısı nedeniyle bu konularla ilgili öngörülebilirlik oldukça düşüktür. Yakın tarihte görülen EBOLA salgınında ölüm oranı %62,⁹¹², SARS salgınında ölüm oranı %11, MERS salgınında ölüm oranı %34 iken¹³. Covid-19 salgınında ölüm oranı (değişkenlik göstermekle birlikte) % 3,5'tur¹⁴. Covid-19 salgınının güncel hali seçimlerin yapılmasına kısmen elverişli bir imkan sağlamaktadır. Fakat Covid-19'un salgınının veya ilerde ortaya çıkabilecek farklı bir salgının EBOLA, SARS ve MERS ölüm oranlarına yaklaşması veya geçmesi durumunda seçimler ertelenebilecek midir?

-
- 10 Gözler, K. (2020). "Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun mu? (2)" www.anayasa.gen.tr/korona-2.htm (Erişim Tarihi: 1/11/2021).
 - 11 Şirin, M. C. (2020). "Yargı Mensuplarına Maske Temin Eden İdarenin Avukatlara da Maske Temin Etmesi Gerekir mi? Fransız Danıştay'ın 20 Nisan 2020 tarihli Kararı'nın İncelenmesi", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 19, s. 114.
 - 12 Garske, T., Cori, A., Ariyarah, A., Blake, I. M., Dorigatti, I., Eckmanns, T., Fraser, C., Hinsley, W., Jombart, T., Mills, H. L., Nedjati-Gilani, G., Newton, E., Nouvellet, P., Perkins, D., Riley, S., Schumacher, D., Shah, A., Van Kerkhove, M. D., Dye, C., Ferguson, N. M., ... Donnelly, C. A. (2017). "Heterogeneities in the case fatality ratio in the West African Ebola outbreak 2013-2016", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, C. 372, S. 1721, s. 1-2.
 - 13 Bas, K. ve Yılmaz, F. (2021). "Analysis of Scientific Productivities on the Three Most Famous Outbreaks of Betacoronavirus Genus: SARS, MERS and COVID-19", *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 11, S. Ek-1, s. 164.
 - 14 Chandra, A. and Chandra, B. S. (2020). "A Comparative Analysis on SARS, MERS, and COVID-19", *Journal of Contemporary Medicine*, C. 10, S. 3, s. 465.

Salgının başladığı süreçten 2021 yılı Mayıs ayına kadar 69 ülke süresi gelen genel veya yerel seçimlerini ertelemek durumunda kalmıştır¹⁵. Covid-19 salgınının başladığı günden bu yana Türkiye’de süresi gelen bir Cumhurbaşkanlığı seçimi, milletvekili genel seçimi, yerel seçim veya halkoylaması olmaması bir şanstır. Zira salgınla ilgili bilimsel bilginin ve idari tecrübenin sınırlı olduğu koşullar altında gerçekleştirilecek bir seçim kamu sağlığı açısından azımsanmayacak bir risk teşkil edeceği gibi bu konuyla ilgili paydaşların etkili bir pratiğinin olmayışı da süreç kalitesi açısından negatif bir etki ihtiva edecektir. Çünkü seçim süreci sadece seçim günü işlemlerinden ibaret olmayıp propaganda süreciyle birlikte zamana yaygın, çok paydaşlı ve Covid-19 hastalığının yayılımını arttırmaya müsait insan ilişkilerini zorunlu kılan bir çerçevede yürütülmektedir. Bununla birlikte, hareket kısıtlamaları, sokağa çıkma yasağı ve toplu toplantı yasakları gibi Covid-19’un yayılmasını engellemeye yönelik önlemler, seçim faaliyetlerinin sunumunu önemli ölçüde bozabilir¹⁶. Salgından kaynaklı seçimlerin ertelenmesi ise azımsanamayacak düzeyde toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunlar doğurma potansiyelini haizdir.

Salgınlarla ilgili olağanüstü durum ortaya çıkmadan konuyla ilgili kanunun düzenlenmiş olması¹⁷, kanunun normatif soyutsallığı ile uygulama arasındaki makası daraltacağı gibi ideal bir hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik sağlayacaktır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin Covid-19 Salgınına Etkili ve Hak Temelli Bir Müdahaleden Gelecek İçin Dersler başlıklı kararında da mevcut salgından gerekli dersler çıkarılması ve bu kazanımların gelecekteki halk sağlığı acil durumlarına uygulanması amacıyla mevcut salgınla mücadele için alınan önlemlerin etkinliğinin ve tali zararlarının değerlendirilmesi gerekliliğine işaret edilmiş olması bu anlamda önemli görülmektedir¹⁸.

15 https://www.ifes.org/sites/default/files/elections_postponed_due_to_covid-19.pdf, Elections Postponed Due to COVID-19 - As of May 11, 2021, International Foundation for Electoral Systems (Erişim Tarihi: 1/11/2021).

16 The Commonwealth (2021). *Commonwealth Elections and Covid-19 Briefing Paper: COVID-19 and Election Management in Africa: Challenges, Innovations and Opportunities*, s. 8.

17 Düğer, S. (2021). “Kamu Sağlığı ve İstimval: Koronavirüs Salgınının Düşündürdükleri Çerçevesinde Bir Kamu Sağlığı Kanunu Önerisi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 3, s. 2650.

18 Lessons for the future from an effective and rights-based response to the Covid-19 pandemic, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28676&lang=en> (Erişim Tarihi: 5/11/2021).

Salgının başladığı zamandan bugüne kadar geçen yaklaşık bir buçuk yıl içerisinde süresi gelen yerel ara seçimler ile siyasi parti, sendika, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimleri ile ilgili olarak Yüksek Seçim Kurulu (YSK), birtakım kararlar almıştır. Çalışmada bu kararlar bir sistematik çerçevesinde değerlendirilmiş, bu kararların ortaya koyduğu anayasal ve yasal boşluklara işaret edilerek salgın şartlarında gerçekleştirilecek ulusal çapta genel seçim, cumhurbaşkanlığı seçimi, yerel seçim ve halkoylaması için bazı hususlara dikkat çekmek hedeflenmiştir.

I. SALGIN DÖNEMİNDE YSK KARARLARI

YSK kararları, Resmi Gazete’de ve/veya YSK’nun web adresinde yayınlanmaktadır. Önceki dönemde bu kaynaklardan YSK kararlarının yaklaşık %10’una ulaşılabiliyordu¹⁹. Bunun dışında YSK’da görev yapmış üyelerin derleme kaynaklarından elde edilen kararlar ise boşluğu doldurmaktan uzak kalmaktaydı²⁰. Bu durum hem konuyla ilgili akademik çalışmalar açısından yeterli argüman sağlamayarak seçim hukukunun gelişmesi önünde bir engel teşkil ediyor hem de şeffaflık anlamında oluşturduğu ikilem ile YSK’nın Türkiye’de seçimlerin güvenilirliğinin teminatı olma noktasındaki kilit rolünü örseliyordu.

YSK yakın dönemde bu uygulamasını değiştirerek 1999 yılından itibaren alınan YSK kararlarını YSK’nun web adresinde yayınlanmaya başlamıştır²¹. Örneğin YSK 2021 yılı içerisinde 01.01.2021-17.06.2021 tarihleri arasında 250 karar almış olup bu kararlardan 238’ini (%95,2) YSK’nun web adresinde yayınlanmıştır. YSK’nun bu uygulama değişikliği bir önceki paragrafta ifade edilen hususlar açısından oldukça önemlidir. Bu uygulama değişikliğinin şekli ile ilgili birkaç eleştirinin ifade edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Birinci olarak YSK web adresinde kararlar hiçbir sınıflandırmaya tabi tutulmadan yayımlanmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası örneğinde olduğu gibi karar türleri (siyasi parti kapatma, siyasi parti ihtar, siyasi parti mali denetim, değişik işler), karar türü (dosya sonucu) gibi seçeneklerinin eklenmesi sistemin işlevselliğini

19 Güler, F. (2021). *Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler*, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 103-104.

20 Gönenç, L. (2008). *Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 10

21 <https://ysk.gov.tr/tr/ysk-kararlari/1524>, (Erişim Tarihi: 6/11/2021).

arttıracaktır. İkinci olarak kararların %95'nin yayımlanması oldukça önemli olmasına rağmen, yayımlanmayan %5 oranındaki kararın en azından konuların yayımlanması (idari, iç işleyiş, kişisel vb) şeffaflığı arttıracaktır. Kararlar ayrıntılı incelendiğinde yayımlanmayan kararların bir kısmının YSK'nın iç işleyişi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır²². Buna rağmen 2021 yılı için içeriği bilinmeyen yedi adet karar bulunduğu ifade edilmelidir. Üçüncü olarak, YSK kararları siyasi parti, il, ilçe, aday vb. adları boşluk bırakarak yayımlanmaktadır. Bu durum bazı kararların anlaşılmasını imkânsızlaştırdığı gibi kararların yayımlanmasından beklenen şeffaflık algısını azaltabilecek niteliktedir.

YSK, salgından kaynaklı ilk kararı 13.03.2020 tarihinde vermiş olup 17.06.2021 tarihine kadar toplam 714 karar almıştır. Bu kararlardan 273'ü (%38) salgınla ilgili konulardan kaynaklanmaktadır. Bu döneme ait salgınla ilgili olamayan kararlardan 35'i (%7) oyçokluğu ile karara bağlanmış iken salgınla ilgili alınan kararlardan 154'ü (%56) oyçokluğu ile karara bağlanmıştır. Salgınla ilgili oyçokluğu ile alınan kararlardan 137'si (%88) en az iki üyenin karşı oyu ile verilmiş olup, 25'i (%16) en az üç üyenin karşı oyu ile verilmiştir. Salgınla ilgili olmayan kararlara göre belirgin düzeyde yüksek oyçokluğu oranı salgınla ilgili mevzuatın eksikliğine işaret etmesi açısından oldukça önemlidir.

Aşağıdaki tablolardan görüldüğü gibi YSK, salgından kaynaklı ağırlıklı olarak ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından iletilen görüş taleplerine bağlayıcı nitelikte hüküm verme yönünde bir eğilim sergilemiştir. Salgının başladığı dönem baroların ve siyasi partilerin genel kurul dönemlerine rastlaması sebebiyle kararların çoğunluğu bu başlıklarla ilgili olmuştur.

22 YSK web adresinde yayımlanan 2021/22 sayılı karardan YSK web adresinde yayımlanmayan 2021/10 sayılı kararın, seçimlere katılma yeterliliğini taşıyan siyasi partilerin tespiti amacıyla kurulan komisyon olduğu, YSK web adresinde yayımlanan 2021/88 sayılı karardan YSK web adresinde yayımlanmayan 2021/9 sayılı kararın, "Kategori Düzeyinde Veri Paylaşım Tablosu"nun güncellenmesi hususunda çalışma yapmak amacıyla kurulan komisyon olduğu, YSK web adresinde yayımlanan 2021/121 sayılı karardan YSK web adresinde yayımlanmayan 2021/106 sayılı kararın, 04/02/2016 tarih ve 2016/81 sayılı YSK kararının yeniden değerlendirilmesi hususunda çalışma yapmak amacıyla kurulan komisyon olduğu, YSK web adresinde yayımlanan 2021/125 sayılı karardan YSK web adresinde yayımlanmayan 2021/52 sayılı kararın, illerin çıkaracağı milletvekili sayısı ile seçim çevresine bölünmesi gereken illerin hangi ilçelerden oluşacağı ve bu seçim çevrelerinin kaç milletvekili çıkaracağına ilişkin çalışma yapmak amacıyla kurulan komisyon olduğu, YSK web adresinde yayımlanan 2021/127 sayılı karardan YSK web adresinde yayımlanmayan 2021/82 sayılı kararın, yerel ara seçimleri ile ilgili kurulan komisyon olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo-1: Salgınla İlgili YSK kararlarının Hükümlerine Göre Dağılımı

Görüş talepli hüküm	161
Kurul kararlarına itiraz	67
Görüş	36
İdari	6
Genelge	3

Tablo-2: Salgınla İlgili YSK kararlarının Konularına Göre Dağılımı

Baro	109
Siyasi parti	55
Yerel ara seçimleri	40
Sendika	37
Baro dışındaki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları	19
Halkoylaması (plebist)	7
İdari	6

YSK'nın salgın döneminde verdiği bazı idari nitelikte kararlar da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı salgın sebebiyle idari izinli olan ilçe seçim kurulu başkanları ile ilgili YSK'nın yetkili hakimın tespitine yönelik kararları olup,²³ diğerleri ise yabancı seçim yönetim ve denetim organları tarafından YSK'ya gönderilen uluslararası seçim gözlemci davetlerine ilişkin taleplerden oluşmaktadır²⁴. YSK, salgın döneminde alınan tedbirler çerçevesinde uluslararası gözlemci daveti taleplerine olumsuz cevap vermeyi tercih etmiştir.

Bazı ülkelerin ulusal seçim yönetim ve denetim organları salgın döneminde aday ve seçmenlerden talep edilen imza sayısının azaltılması, karantina altında olan seçmenler için acil durum vekili tespit edilmesi gibi alternatif uygulamalar geliştirdiği görülmektedir²⁵. Seçmenlere ve seçim görevlilerine HES kodu²⁶ sorgulaması yapıp yapılmayacağı,

23 YSK'nın 17.09.2020 tarihli ve 2020/426 sayılı kararı; YSK'nın 15.10.2020 tarihli ve 2020/521 sayılı kararı.

24 YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/87 sayılı kararı; YSK'nın 20.11.2020 tarihli ve 2020/573 sayılı kararı; YSK'nın 02.10.2020 tarihli ve 2020/439 sayılı kararı; YSK'nın 24.09.2020 tarihli ve 2020/435 sayılı kararı.

25 Johnston, N. (2021). *Coronavirus: elections Briefing Paper: Number 08856*: The House of Commons Library, s. 3.

26 HES (Hayat Eve Sığar) Kodu, Kontrollü Sosyal Hayat kapsamında, ulaşım ya da ziyaret gibi işlemlerde kurumlara ve kişilerle, kod sahibi kişinin Covid-19 hastalığı açısından herhangi bir risk taşıyıp taşımadığını güvenli şekilde paylaşmaya yarayan bir kod olup, paylaşılan HES kodları uygulama üzerinden ya da kurumlara sağlanan servisler aracılığı ile

karantina altında olması gerekenlerin oy kullanıp kullanamayacağı, kullanacaksa nasıl oy kullanılacağı²⁷, seçmenlerden Covid-19 testi pozitif çıkan veya temaslı olanlara oy kullandırılıp kullandırılmayacağı, oy kullanmak istemeleri halinde ne şekilde kullandırılacağı²⁸, oy kullanmaya gelen seçmenlerin ateş ölçümünün yapıp yapılmayacağı, ateş ölçümü yapılması durumunda ateş ölçümü yüksek çıkan seçmenlere oy kullandırılıp kullandırılmayacağı²⁹, seçmenlerden Covid-19 testi pozitif çıkan veya temaslı olanlara sağlık ekipleri gözetiminde kapalı ortamda oy kullandırılıp kullandırılmayacağı³⁰, Covid-19 testi pozitif çıkan ile temaslı olan seçmenler için ayrı bir sandık kurulu oluşturulup oluşturulamayacağı³¹ yönündeki ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından YSK'ya gönderilen görüş talepleri ile ilgili olarak YSK genel bir uygulama koymamış, konunun ilçe seçim kurulu başkanlıklarının takdirinde olduğu yönünde karar vermiştir. YSK'nın salgın döneminde gerçekleştirilecek seçimlerde uygulanacak tedbirlerle ilgili görüş bildirmemesinin altında salgınla ilgili mevzuatın eksikliğinden ve bu konuyla ilgili YSK'ya verilmiş bir yetki olmamasından kaynaklanabilir. Özellikle karantina altında olan seçmenlerin oy kullanması oldukça hassas bir konudur. Zira 2019 yılı mahalli idare seçimlerindeki seçmen sayıları, seçim sonuçları ve 2021 yılı Nisan ayı Covid-19 pozitif vakalar ile tahmini yakın temaslılarına ilişkin sayısal veriler harmanlanarak elde edilen seçim günü salgın sebebiyle karantina altında olabilecek tahmini seçmen sayısının, seçim sonuçları üzerinde etki edebilecek nitelikte olduğu gözlemlenmiştir³².

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 84. maddesinin 3. fıkrasının "... üye sayısı dört yüzü aşan barolarda ... seçimlere pazar günü dokuzda başlanır ve oy verme işi saat on yedide sona erer..." hükmü çerçevesinde üye sayısı dört yüzü aşan barolarda ilçe seçim kurulunun gözetim ve denetiminde yapılacak olan seçimin yalnızca Pazar günü yapılabileceği açıkça

sorgulanmaktadır. <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes.html>, (Erişim Tarihi: 22/10/2021).

27 YSK'nın 03.03.2021 tarihli ve 2021/74 sayılı kararı; YSK'nın 02.06.2021 tarihli ve 2021/220 sayılı kararı.

28 YSK'nın 27.05.2021 tarihli ve 2021/214 sayılı kararı.

29 YSK'nın 13.04.2021 tarihli ve 2021/186 sayılı kararı.

30 YSK'nın 02.06.2021 tarihli ve 2021/220 sayılı kararı.

31 YSK'nın 04.06.2021 tarihli ve 2021/224 sayılı kararı.

32 Güler, F. (2021). "Covid-19 Salgınının Oy Verme Hakkına ve Seçim Sonuçlarına Muhtemel Etkisinin Değerlendirilmesi", *International Marmara Social Sciences Congress (Spring 2021)*, s. 145.

hükme bağlanmışken, YSK salgın döneminde üye sayısı dört yüzü aşan barolarda haftanın diğer günlerinde de organ seçiminin yapılabileceğine karar vermiştir³³. Kanunun açık hükmüne rağmen verilen bu kararların hukukiliği ayrı bir tartışma konusudur. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere YSK siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin askı tarihlerinden herhangi bir günü tam gün sokağa çıkma kısıtlamasına denk gelmesi halinde, kongre gününde sokağa çıkma kısıtlaması olmasa dahi kanunun açık hükmü sebebiyle askı tarihlerinin değiştirilemeyeceğine işaret ederek kongrenin toplanamayacağına karar vermektedir. Baroların organ seçimleri açısından uygulanan bu esnekliğin askı tarihlerinin sokağa çıkma yasağına denk gelmesi durumlarında uygulanmaması YSK kararlarının istikrarı ve öngörülebilirliği açısından düşündürücü olup salgınla mevzuat eksikliğine işaret etmesi anlamında oldukça önemlidir.

Salgın sürecinde gerçekleşmesi gereken yerel ara seçimler, siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongreleri ile ilgili YSK içtihatları salgınla ilgili mevzuatın eksikliğine işaret etmesi açısından oldukça önemlidir. Salgınla ilgili YSK kararlarında görece yüksek tam kanunsuzluk uygulamaları ve yüksek oyçokluğu oranları bu bağlamda değerlendirilebilir. Seçimlerin yönetilmesi çerçevesinde karantina altında olan seçmenlerin oy kullanması, HES kodu sorgulama gibi salgına özel tereddütlerin YSK tarafından giderilememesi de yine salgınla ilgi mevzuatın eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

II. YEREL ARA SEÇİMLER

2972 sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanununun 33. maddesinin “*Köy veya mahalle muhtarlığının herhangi bir sebeple boşalması halinde ... boşalan muhtarlıklar için her yıl haziran ayının ilk pazar günü seçim yapılır...Seçim döneminin sona ermesinden önce ihtiyar meclisi veya heyeti üye sayısının yedeklerinin de getirilmesinden sonra üye tamsayısının, köylerde tabii üyeler hariç, yarısına düşmesi halinde, ilgili seçim kurulu başkanlığına ... (yapılan) bildirim üzerine ilçe seçim kurulu başkanlığınca durum 48 saat içinde ilan edilir. İlan tarihinden sonra gelen 60 ıncı günü takip eden ilk pazar günü oy verilir. İhtiyar meclisi veya heyeti seçiminin yapılması gerektiği hallerde köy veya mahalle muhtarlığı*

33 YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/91 sayılı kararı; YSK'nın 17.03.2021 tarihli ve 2021/119 sayılı kararı; YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/169 sayılı kararı.

da boşalmış ise, haziran ayı beklenmeksizin her iki seçim beraber yapılır.” hükümleri çerçevesinde ihtiyaca göre yerel ara seçimleri yapılmaktadır.

YSK, salgının ilk dönemlerinde aldığı kararlarla herhangi bir nedenle boşalma sonucu yapılması gereken muhtarlık ve ihtiyar meclisi/heyeti seçimlerinden 22 Mart 2020 tarihinden sonra yapılması gerekenleri, 2020 yılı ara seçim tarihi olan 7 Haziran 2020 tarihinde yapılmasına karar vermiştir³⁴. YSK devam eden süreçte sokağa çıkma kısıtlamalarını da göz önünde bulundurarak 7 Haziran 2020 tarihinde yapılacak yerel ara seçimleri için askı sürelerini ve seçmen hareket sürelerini genişletmiştir³⁵.

Burada üzerinde durulması gereken konulardan bir tanesi tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle yerel seçimlerin ertelenip ertelenemeyeceğidir. Milletvekili genel seçimlerinin savaş sebebiyle bir yıl ertelenebileceği anayasal düzenlemeye konu olmuştur. Yerel seçimlerin savaş sebebiyle veya başka bir sebeple ertelenmesi ile ilgili anayasada herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Milletvekili seçimleri için öngörülen erteleme yetkisinin yerel seçimler için öngörülmemiş olması durumunda cevaplanması gereken bir soru ortaya çıkmaktadır. Bu soru; anayasada yerel seçimlerle ilgili erteleme hükümlerine yer verilmemiş olması anayasa koyucunun tercihi mi yoksa ihmali mi olduğudur. Eğer yerel seçimlerin ertelenmesi ile ilgili anayasal düzenlemenin olmaması yerel yönetimlerin özerk niteliği, varlık nedeni ve işlevi nedeniyle anayasa koyucunun bir tercihinden kaynaklandığı değerlendirilse yerel seçimlerin gerek savaş sebebiyle gerekse de tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle ertelenemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır³⁶. Diğer taraftan yerel seçimlerin ertelenmesi ile ilgili anayasal düzenlemenin olmaması anayasa koyucunun ihmalden kaynaklanıyorsa bu konunun yasal düzenleme alanında kaldığı anlamına gelmektedir. Anayasa'nın sistematığı ve telosu birinci argümanı daha güçlü kılmasına rağmen³⁷, TBMM ikinci argüman çerçevesinde hareket ederek 2972 sayılı Kanun'a 1997 yılında eklenen bir hükümle savaş sebebiyle yerel seçimlerin ertelenebileceğini öngörmüştür. Kanun teklifinin gerekçesi, komisyon raporları ve TBMM Genel Kurulu görüşmeleri incelendiğinde bu değişikliğin gerekçesi ile ilgili bir açıklamaya yer verilmediği görülmektedir.

34 YSK'nın 17.03.2020 tarihli ve 2020/203-204-205-206-207-208 sayılı kararları.

35 YSK'nın 09.04.2020 tarihli ve 2020/234-236-237-240-242-243-251 sayılı kararları.

36 Olgunsoy, F. (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertenilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 627.

37 Şirin, T. (2020). s. 72.

TBMM 1997 yılındaki yaklaşımı doğrultusunda, 16.4.2020 tarih ve 7244 sayılı Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 2. maddesinin 1. fıkrasının g bendinin "18/1/1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 33 üncü maddesine göre yapılması gereken seçimler 2020 yılında yapılmaz." hükmü çerçevesinde 2020 yılında yapılacak yerel ara seçimler ertelenmiştir. Kanun teklifi Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekilleri tarafından verilmiş olup³⁸, gerek Plan ve Bütçe Komisyonu görüşmeleri gerekse Genel Kurul görüşmeleri esnasında kanunun değişik maddeleri hakkında muhalefet şerhleri³⁹ ve değişiklik önerileri⁴⁰ verilmesine rağmen yerel ara seçimlerinin ertelenmesini öngören mezkur hükümlerle ilgili bir muhalefet şerhi bildirilmediği veya değişiklik önergesi verilmediği görülmektedir. Bu çerçevede TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler açısından yerel ara seçimlerinin tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle ertelenmesinin bir anayasaya aykırılık teşkil etmediği kanaatine sahip oldukları söylenebilir. Bu yaklaşım fiili bir durumdan kaynaklansa da ileride yerel nitelikli salgınlar sebebiyle dahi seçimlerin ertelenmesine emsal teşkil edecek niteliktedir. Salgınla ilgili bilimsel bilginin bulanık ve oldukça sınırlı olduğu bir dönemde alınan bu yasama tasarrufu dönemin şartları altında makul kabul edilse de, salgından kaynaklı mevzuat eksikliğine işaret etmesi açısından oldukça önemlidir. Dönem dönem yapılan bazı yerel ara seçimlerin siyaset sahnesine yeni çıkan siyasi partiler açısından ayrı bir önemi olduğu, genel seçim sürecine yakın bir zamanda gerçekleşen bazı yerel ara seçimlerin yaklaşan genel seçimlerin provası olarak değerlendirildiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.

7244 sayılı kanunla yapılan düzenlemelerin ardından YSK yerel ara seçimlerinin 2020 yılı içerisinde yapılamayacağına karar vermiştir⁴¹. YSK, 2020 yılında yapılamayan yerel ara seçimlerinin 1 Ocak 2021 tarihi

38 Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanlığı'nın 14.4.2020 tarih ve 107 sayılı Manisa Milletvekili Uğur Aydemir ve 115 Milletvekilinin Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/2812).

39 Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu'nun 15.4.2020 tarih ve Esas No: 2/2812 Karar No: 23 sayılı Raporunda yer alan muhalefet şerhleri için bkz. s. 23-48.

40 Yerel ara seçimlerinin ertelenmesini düzenleyen ikinci madde ile ilgili verilen değişiklik önerileri ve tartışmalar için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 27. Dönem 3. Yasama Yılı 86. Birleşim 15 Nisan 2020 Çarşamba s. 265-276.

41 YSK'nun 17.04.2020 tarihli ve 2020/254 sayılı kararı; YSK'nun 17.09.2020 tarihli ve 2020/423 sayılı kararı; YSK'nun 05.11.2020 tarihli ve 2020/547 sayılı kararı.

esas alınmak suretiyle ilan tarihinden sonra gelen 60. günü takip eden ilk pazar günü yapılması gerektiğine hükmetmiştir⁴². 2021 yılı içerisinde yapılması gereken yerel ara seçimleri ile ilgili olarak seçim yapılacak yerlerde salgından kaynaklı karantinada olan vatandaşların sayısının fazla olması gerekçesiyle ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından yapılan erteleme taleplerini YSK reddetmiştir⁴³. YSK, salgın sürecinde yapılacak yerel seçimlerinde sandık kurulu sayısının artırılması başta olmak üzere seçimin usulü dairesinde yapılmasına yönelik takdir yetkisinin ilçe seçim kurullarında olduğuna işaret etmiştir⁴⁴. YSK yerel ara seçim yapılacak yerlerde yapılması planlanan seçimlerde görev alacak kişiler ile seçmenlerin belirtilen tarihlerde sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutulmasını talep etmiş ve bu talep İçişleri Bakanlığınca uygun görülerek ilgili illerde gerekli Hıfzıssıhha Kurulu kararları alınmıştır⁴⁵.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunu'nun 14. maddesine 2018 yılında eklenen hükümlerle " ...hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan seçmenlerin, muhtarlık seçimleri hariç, oy kullanmalarını sağlamak için ..." seyyar sandık kurulu kurulabileceği ilkesi kabul edilmiştir. Salgın döneminde karantina altında olan seçmen sayısının fazla olması sebebiyle gerek muhtarlık seçimlerinde gerekse de organ seçimlerinde seyyar sandık kurulması amacıyla ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından YSK'dan görüş talep edilmiştir. YSK muhtarlık seçimlerinde seyyar sandık kurulmasına kanunun açık hükmünün cevaz vermemesi sebebiyle muhtarlık seçimleri açısından seyyar sandık kurulmasının yasal olarak mümkün olmadığına işaret etmiştir⁴⁶.

5393 sayılı kanuna göre belediye kurma koşulları oluşan bir veya birden fazla köyün köy ihtiyar meclisinin kararı veya seçmenlerin en az yarısından bir fazlasının mahallin en büyük mülki idare amirine yazılı başvurusu ya da Vali'nin kendiliğinden gerek görmesi durumunda veya bir belde veya köyün veya bunların bazı kısımlarının meskûn sahasının, komşu bir beldenin meskûn sahası ile birleşmesi veya bu sahalar arasındaki mesafenin 5.000 metrenin altına düşmesi ve buralarda

42 YSK'nın 20.11.2020 tarihli ve 2020/578-580 sayılı kararları; YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/594 sayılı kararı; YSK'nın 10.12.2020 tarihli ve 2020/619 sayılı kararı; YSK'nın 17.12.2020 tarihli ve 2020/634-636-637 sayılı kararları; YSK'nın 29.12.2020 tarihli ve 2020/643-644-654-658 sayılı kararları.

43 YSK'nın 14.01.2021 tarihli ve 2021/13 sayılı kararı.

44 YSK'nın 26.03.2020 tarihli ve 2020/231 sayılı kararı; YSK'nın 29.12.2020 tarihli ve 2020/649 sayılı kararı, YSK'nın 07.04.2021 tarihli ve 2021/180 sayılı kararı

45 YSK'nın 03.03.2021 tarihli ve 2021/74-75-77 sayılı kararları.

46 YSK'nın 04.06.2021 tarihli ve 2021/224 sayılı kararı.

oturan seçmenlerin yarısından bir fazlasının komşu beldeye katılmak için başvurması halinde, ilçe seçim kurulları gözetim ve denetiminde halkoylaması yapılır. YSK 7244 sayılı kanun ile 2972 sayılı kanuna göre yapılacak seçimlerin ertelendiğini, 5393 sayılı kanun çerçevesinde yapılan halkoylaması ile ilgili hususların 7244 sayılı kanun kapsamında olmadığına hükmederek 5393 sayılı kanun çerçevesinde yapılacak olan halkoylamalarının 2020 yılı içinde yapılabileceğine hükmetmiştir⁴⁷. YSK'nın bu kararı almasında bu nitelikteki halkoylamalarının propaganda sürecinin olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Tehlikeli salgın hastalık tehdidi altındaki bir atmosferde milletvekili seçimi, Cumhurbaşkanlığı seçimi, halkoylaması veya yerel seçimin seçimlerin ertelenmesi ile ilgili anayasal bir hüküm olmaması Covid-19 salgını sürecine kadar bir eksiklik, sonrasındaki süreç açısından bir ihmal olarak değerlendirilebilir.

Anayasal ve yasal hükümlerin, düzenlemeye konu olacak sorunlar ortaya çıkmadan önce ve soyut bağlamda kodifiye edilmesi, seçim ve erteleme gibi oldukça iki hassas başlığı ilgilendiren hukuk kurullarının sağlıklı ve etkin işlemesi açısından kilit bir role sahiptir. Bu çerçevede tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle seçimlerin hangi koşullar altında ertelenebileceği veya hangi şartlarda gerçekleştirilebileceğinin düzenlemeye konu edilmesi oldukça önemlidir.

31.3.2022 tarih ve 7393 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda tehlikeli salgın hastalık sürecinde gerçekleşecek seçimlerin (siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerini de kapsayacak şekilde) yönetim ve denetimi ile ilgili temel ilkelerin (seyyar sandık, karantina altındaki seçmenlerin oy kullanması vb.) eklenmemesi, seçim yönetim ve denetim organlarının tehlikeli salgın hastalık sürecinde görev ve yetkilerinin tereddütte mahal bırakmayacak şekilde düzenlenmemesinin bir eksiklik olduğu ifade edilebilir.

III. ORGAN SEÇİMLERİ

Salgının başlangıcından itibaren teması azaltma ve sosyal mesafeyi koruma amacıyla hareket eden genel yaklaşım, sosyal hayatın birçok alanında tedbirler öngörmüştür⁴⁸. Sosyal hayatın işleyişi ile ilgili

47 YSK'nın 29.07.2020 tarihli ve 2020/361 sayılı kararı.

48 Erdem, İ. (2020). "Koronavirüse (Covid-19) karşı Türkiye'nin Karantina ve Tedbir Politikaları", *Turkish Studies*, C. 15, S. 4, s. 377-388.

kısıtlamaların özü ise bireylerin bir araya gelmesini önlemek olmuştur. Niteliği gereği organ seçimleri bireylerin toplu olarak icra ettikleri faaliyetlerden olması sebebiyle salgın kısıtlarından ilk etkilenen başlıklardan biri olmuştur.

Siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yönetim, denetim organı üyeliği, delegelik vb. ile ilgili seçimlerin yargı gözetim ve denetiminde gerçekleştirilmesi anayasal ve/veya yasal zorunluluktur. Bu organ seçimleri ile ilgili hususlar ve yargı gözetim ve denetiminin çerçevesi ayrı ayrı kanunlarda düzenlenmiştir⁴⁹. İlgili kanunlar siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongreleri ile ilgili ilçe seçim kurulu başkanına yetki vermiş olup tam kanunsuzluk halleri dışında

49 Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu madde 81. Kanun Numarası: 5174 Kabul Tarihi: 18.5.2004 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 1.6.2004 Sayı: 25479 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 43, Türk Eczacıları Birliği Kanunu ek madde 2 Kanun Numarası: 6643 Kabul Tarihi: 25.1.1956 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 2.2.1956 Sayı: 9223 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 37 Sayfa: 250, Noterlik Kanunu ek madde 1. Kanun Numarası: 1512 Kabul Tarihi: 18.1.1972 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 5.2.1972 Sayı: 14090 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 11 Sayfa: 408, Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu madde 49 Kanun Numarası: 5362 Kabul Tarihi: 7.6.2005 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 21.6.2005 Sayı: 25852 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 44, Avukatlık Kanunu ek madde 3. Kanun Numarası: 1136 Kabul Tarihi: 19.3.1969 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 7.4.1969 Sayı: 13168 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 8 Sayfa: 1694, Türk Tabipleri Birliği Kanunu ek madde 3. Kanun Numarası: 6023 Kabul Tarihi: 23.1.1953 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 31.1.1953 Sayı: 8323 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 34 Sayfa: 374, Türk Dış Hekimleri Birliği Kanunu madde 34 Kanun Numarası: 3224 Kabul Tarihi: 7.6.1985 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 25.6.1985 Sayı: 18792 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 24 Sayfa: 491, Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği İle Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun ek madde 2. Kanun Numarası: 6343 Kabul Tarihi: 9.3.1954 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 18.3.1954 Sayı: 8661 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 35 Sayfa: 1461, Turist Rehberliği Meslek Kanunu madde 10. Kanun Numarası: 6326 Kabul Tarihi: 7.6.2012 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 22.6.2012 Sayı: 28331 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 52, Tohumculuk Kanunu madde 36. Kanun Numarası: 5553 Kabul Tarihi: 31.10.2006 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 8.11.2006 Sayı: 26340 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 46, Sigortacılık Kanunu madde 25. Kanun Numarası: 5684 Kabul Tarihi: 3.6.2007 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 14.6.2007 Sayı: 26552 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 46, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu madde 40. Kanun Numarası: 3568 Kabul Tarihi: 1.6.1989 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 13.6.1989 Sayı: 20194 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 28 Sayfa: 297, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu madde 8. Kanun Numarası: 6964 Kabul Tarihi: 15.5.1957 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 23.5.1957 Sayı: 9614 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 38 Sayfa: 1226, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu ek madde 2. Kanun Numarası: 6235 Kabul Tarihi: 27.1.1954 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 4.2.1954 Sayı: 8625 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 35 Sayfa: 280, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu madde 14. Kanun Numarası: 6356 Kabul Tarihi: 18.10.2012 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 7.11.2012 Sayı: 28460, Siyasi Partiler Kanunu madde 21. Kanun Numarası: 2820 Kabul Tarihi: 22.4.1983 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 24.4.1983 Sayı: 18027 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 290

ilçe seçim kurulu başkanının vermiş olduğu kararlara karşı yapılan itirazları bir üst kurula inceleme yetkisi ve görevi vermemiştir. YSK bu çerçevede siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongreleri ile ilgili ilçe seçim kurulu başkanı tarafından alınan kararları değiştiren ve/veya kaldıran ilçe seçim kurulu kararlarını tam kanunsuzluk olarak değerlendirmiş ve ilgili ilçe seçim kurulu kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir⁵⁰. YSK'nın bu güne kadar uyguladığı tam kanunsuzluk içtihadı birçok sakıncayı ihtiva etmektedir. Zira tam kanunsuzluk içtihadı müstakar seçim hukuku ve seçim yargısı uygulamalarından önemli bir sapma teşkil etmekte olup oldukça istisnai bir durumdur. Fakat bu tam kanunsuzluk içtihat ve uygulamasının en azından sadece YSK kararları ile sınırlı olması ve ilçe seçim kurulunun ilçe seçim kurulu kararları üzerinde böyle bir yaptırıma sahip olmamasını teminen YSK'nın mevcut uygulamasının yerinde olduğu ifade edilebilir.

YSK, gerek salgın döneminde gerekse de salgın öncesi dönemde 298 sayılı Kanununun 14. maddesinin “*İl seçim kurulları başkanlıklarınca seçim işlerinin yürütülmesi hakkında sorulacak hususları derhal cevaplandırmak*” görev ve yetkisi çerçevesinde organ seçimleri ile ilgili olarak gerek doğrudan ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca gerekse ilçe seçim kurulu başkanlığı aracılığıyla kendisine iletilen görüş talepleri doğrultusunda karar vermektedir.

YSK, salgın döneminde gerek ilçe seçim kurullarınca gerekse de siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının salgından kaynaklı organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin yapılması ile ilgili görüş taleplerini değerlendirirken somut bir olay olup olmadığına ve konunun seçim kurullarının yetki ve görev alanı içerisinde olup olmadığına göre karar vermiştir. Görüş talebi organ seçimlerine ilişkin kongrenin zamanında yapılmaması durumunda yaptırım uygulanıp uygulanmayacağı, salgın tedbirleri ile ilgili genel hususlar gibi seçim kurullarının doğrudan görev alanına girmeyen konular ile ilgili ise görüş vermeme eğiliminde olmuştur⁵¹. Bunun yanında ilçe seçim kurulunda

50 YSK'nın 07.04.2021 tarihli ve 2021/175 sayılı kararı; YSK'nın 07.04.2021 tarihli ve 2021/178 sayılı kararı.

51 YSK'nın 24.02.2021 tarihli ve 2021/69 sayılı kararı; YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/100 sayılı kararı; YSK'nın 24.03.2021 tarihli ve 2021/133 sayılı kararı, YSK'nın 31.03.2021 tarihli ve 2021/152 sayılı kararı; YSK'nın 03.06.2020 tarihli ve 2020/270 sayılı kararı; YSK'nın 06.10.2020 tarihli ve 2020/491 sayılı kararı; YSK'nın 15.10.2020 tarihli ve 2020/531 sayılı kararı; YSK'nın

görüş talep edilmeden doğrudan YSK'dan görüş talep edilmesi durumunda ve organ seçimlerine ilişkin kongrenin yerinin uygun olup olmadığı gibi ilçe seçim kurulunca değerlendirilmesi gereken konularda da YSK görüş vermemiştir⁵². İlçe seçim kurulu başkanlıklarınca salgın sürecinde yapılan organ seçimlerine ilişkin kongrelerde bulaş riskini azaltmak amacıyla sandık kurulu sayısının artırılması yönünde talepler YSK'ya iletilmiştir. YSK salgın öncesi dönemde belirlenen sandık kurulu sayısının salgın döneminde arttırılması ile ilgili bir sakınca olmadığına işaret ederek yetkinin ilçe seçim kurullarında olduğuna karar vermiştir⁵³.

Covid-19 salgını sebebiyle getirilen kısıtlamalarla ilgili olarak siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerle ilgili il seçim kurulu ve ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca verilen kararlara muhatapları tarafından yapılan itirazlar sonucu YSK, il seçim kurulu ve ilçe seçim kurulu başkanlıkları kararları ile ilgili itirazları reddetme yönünde bir eğilim ortaya koymuştur. Bu itirazlar üzerine daha ziyade seçilme yeterliği ile ilgili başvurduğu "tam kanunsuzluk" gerekçesiyle il seçim kurulu ve/veya ilçe seçim kurulu başkanlığı kararlarını kaldırdığı da görülmektedir⁵⁴.

01.01.2021- 17.06.2021 tarihleri arasında salgınla ilgili ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca verilen on bir karara YSK'ya yapılan itirazlardan beşi (%45) ile ilgili tam kanunsuzluk içtihadı çerçevesinde kaldırılmasına rağmen aynı tarih aralığında salgınla ilgili olmayan ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca verilen yirmi beş karara YSK'ya yapılan itirazlardan üçü (%12) ile ilgili tam kanunsuzluk içtihadı çerçevesinde kaldırılmasına karar verilmiştir. Salgınla ilgili kararlara yapılan itirazlarda görece yüksek tam kanunsuzluk uygulamasının salgınla ilgili mevzuat eksikliğinden kaynaklı olduğu söylenebilir.

03.12.2020 tarihli ve 2020/598-603 sayılı kararları; YSK'nun 10.12.2020 tarihli ve 2020/624 sayılı kararı.

52 YSK'nun 02.04.2021 tarihli ve 2021/165 sayılı kararı; YSK'nun 05.03.2021 tarihli ve 2021/86 sayılı kararı.

53 YSK'nun 09.07.2020 tarihli ve 2020/325 sayılı kararı; YSK'nun 14.07.2020 tarihli ve 2020/330 sayılı kararı; YSK'nun 03.09.2020 tarihli ve 2020/403 sayılı kararı; YSK'nun 17.09.2020 tarihli ve 2020/425 sayılı kararı; YSK'nun 02.10.2020 tarihli ve 2020/447 sayılı kararı.

54 YSK'nun 06.10.2020 tarihli ve 2020/462 sayılı kararı; YSK'nun 15.10.2020 tarihli ve 2020/523 sayılı kararı; YSK'nun 22.10.2020 tarihli ve 2020/534 sayılı kararı; YSK'nun 10.06.2021 tarihli ve 2021/225 sayılı kararı; YSK'nun 07.04.2021 tarihli ve 2021/175 sayılı kararı; YSK'nun 07.04.2021 tarihli ve 2021/178 sayılı kararı; YSK'nun 17.03.2021 tarihli ve 2021/119 sayılı kararı; YSK'nun 13.04.2021 tarihli ve 2021/188 sayılı kararı.

A. ORGAN SEÇİMLERİNE İLİŞKİN KONGRELERİN ERTELENMESİ

Demokrasi için yadsınamaz öneme sahip siyasi partilerin, çalışma hayatı için kilit rol oynayan sendikaların ve ifa ettikleri görevin önemi itibarıyla yargı gözetim ve denetimi altında organ seçimi yapacakları anayasal düzenlemeye konu olmuş kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin hangi şartlar altında ve hangi organ tarafından ertelenebileceği ile ilgili açık bir kanuni düzenlemenin olduğunu söylemek güçtür. Bu husus YSK içtihatları ile şekillenmiştir.

YSK'nun organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi konusunda yerleşik bir içtihadının olduğunu söylemek güçtür. Gerçekten de YSK, 1995 yılında genel ve yerel seçim sürecine rastlayan organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesine karar vermişken⁵⁵, 2008 tarihli diğer bir kararında ise yerel seçim sürecine rastlayan organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi konusunda YSK'nun bir yetkisi olmadığı yönünde hüküm kurmuştur⁵⁶.

YSK, salgının ortaya çıktığı ilk dönemde tarihsel olarak verdiği daha yakın kararı takip ederek organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ancak ilgili siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun talebi üzerine veya resmi kurumlarca organ seçimlerine ilişkin kongrenin iptal edilmesine yönelik bir karar alınması durumunda ertelenebileceğini, böyle bir talep ve/veya karar yok ise organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesinin mümkün olmadığına karar vermiştir⁵⁷. Fakat buradaki resmi kurumdan kastın ne olduğu YSK'nun zaman içerisindeki içtihatları ile şekillenmiştir.

YSK, kısa bir süre sonra verdiği kararlarda YSK'nun organ seçimlerine ilişkin kongrelerin düzen içerisinde yaptırmak için her türlü tedbiri alma yetki ve görevinin olduğu, bu tedbir alma görev ve yetkisinin seçimlerin düzen içinde yapılmasını imkânsız kılan "açık ve yakın tehlike" arzedenden somut sebeplerin varlığı halinde; sakıncalı halin ortadan kalkmasına

55 YSK'nın 1995/341 sayılı kararı, Gönenç, L. (2008). s.152.

56 YSK'nın 06.12.2008 tarihli ve 2008/317 sayılı kararı.

57 YSK'nın 13.03.2020 tarihli ve 2020/195 sayılı kararı. Bu karar YSK'nun seçimlerin ertelenmesine yönelik aldığı kararlara muhalif kalan YSK üyelerinin referans karar olarak kabul ettiği bir karar olmuştur. Örneğin YSK'nın 26.01.2021 tarihli ve 2021/130 sayılı kararına muhalif kalan YSK Başkanvekili Erhan ÇİFTÇİ ve YSK üyesi Kürşat HAMURCU'nun karşıoyları; YSK'nın 24.02.2021 tarihli ve 2021/61 sayılı kararına muhalif kalan YSK Başkanvekili Erhan ÇİFTÇİ ve YSK üyesi Kürşat HAMURCU'nun karşıoyları.

kadar amaçla uyumlu ve ölçülü olacak şekilde seçimleri ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca erteleme kararı verilmesini de kapsadığına işaret etmiştir⁵⁸. Bu çerçevede YSK, organ seçimlerine ilişkin kongrelerde insanların toplu olarak bir araya gelmesi ve çok yakın bir mesafede bir arada bulunması kaçınılmaz olduğundan bu koşullarda yapılacak organ seçimlerine ilişkin kongrelerin her türlü tedbir alınsa bile yaşama hakkı ve kamu sağlığını tehdit etmeksizin düzen içinde ve yeterli katılımıla yapılmasının mümkün olamayacağını ifade ederek, ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenebileceğine karar vermiştir⁵⁹. Fakat YSK, ilçe seçim kurulu başkanlıklarının organ seçimlerine ilişkin kongreleri erteleme yetkisinin yeni bir toplantı tarihini belirleme yetkisini kapsamadığına işaret ederek, erteleme kararının ardından toplantı tarihini belirleyen ilçe seçim kurulu başkanlığı kararının tam kanunsuzluk sebebiyle kaldırılmasına karar vermiştir⁶⁰.

Türkiye’de Covid-19 salgınının önlenmesi amacıyla alınan kararlar dört aşamalı şekilde yürütülmüştür. Birinci olarak Sağlık Bakanlığı bünyesinden kurulan ve başkanlığı Sağlık Bakanı tarafından yürütülen “Koronavirüs Bilim Kurulu (Bilimsel Danışma Kurulu)” tarafından salgınla ilgili alınan tavsiye niteliğinde kararlar Cumhurbaşkanlığı Kabinesine iletilmekte, ikinci olarak Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde salgınla ilgili kararlar alınmakta, üçüncü olarak Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde alınan kararlar İçişleri Bakanlığı tarafından “genelgeye” dönüştürülmekte, dördüncü olarak genelge hükümleri doğrultusunda İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları tarafından salgının önlenmesi amacıyla gerekli tedbirler alınmaktadır. Salgın sürecinde siyasi iradenin “Koronavirüs Bilim Kurulu” tarafından verilen tavsiye kararları ışığında hareket etmesi alınan tedbirlerin uyumu açısından ciddi bir önemi olduğu söylenebilir⁶¹.

2020 yılı Haziran ayı itibariyle salgından kaynaklı tedbirlerin

58 YSK’nın 19.03.2020 tarihli ve 2020/213 sayılı kararı.

59 YSK’nın 19.03.2020 tarihli ve 2020/214 sayılı kararı.

60 YSK’nın 06.10.2020 tarihli ve 2020/462 sayılı kararı.

61 Güreşçi, M. (2020). “Covid-19 Salgınında Türkiye’de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C. 7, S. 5, s. 63.

Cumhurbaşkanlığı Genelgesi⁶² ve İçişleri Bakanlığı genelgeleriyle⁶³ (özellikle umuma açık istirahat ve eğlence yerleri ile ilgili tedbirlerin) kademeli olarak azaltılmasının ardından, YSK siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin yapılmasında bir sakınca olmadığına karar vermiştir⁶⁴.

Toplumsal aşılamanın başlamadığı ve salgından kaynaklı vaka artışlarının yaşandığı 2020 yılı sonbaharında toplumsal hareketliliğin azaltılmasını sağlamak amacıyla ilave bir takım tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede 2020 yılı Ekim ve Kasım ayında yayımlanan İçişleri Bakanlığı genelgeleriyle⁶⁵ sivil toplum kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından düzenlenecek genel kurul toplantılarının 01.03.2021 tarihine kadar ertelenmesine yönelik İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararı alınması istenmiştir. YSK, salgın sürecinin başında organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesine yönelik verdiği ilk kararda değindiği resmi kurumun İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu olduğuna işaret ederek, İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarını organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesinin temel gerekçesi olarak değerlendirmiştir. YSK, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından alınan genel kurul toplantılarının ertelenmesi kararına rağmen genel kurulun ilgili odanın talep ettiği tarihte yapılacağına dair kararı ile salgından kaynaklı organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi hakkında yetkili resmi kurumun İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu olduğu yönündeki iradesi olarak değerlendirmek gerekir⁶⁶.

YSK, ilk önce İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu tarafından organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi yönünde karar alması halinde

62 29.5.2020 tarih ve 31139 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanan 2020/8 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

63 30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı 18 Yaş Altı ve 65 Yaş Üzeri Kişilerin Sokağa Çıkma Kısıtlaması konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi, 30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı Şehir Giriş/Çıkış Seyahat Kısıtlamaları konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi, 30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı Koronavirüs Tedbirleri- Lokanta, Restoran, Kafe vb. İşyerleri, Park/Piknik Alanları/Mesire Yerleri, Sosyete Pazarları Hakkında konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

64 YSK’nın 03.06.2020 tarihli ve 2020/259-260-261-263-264-265-266 sayılı kararları; YSK’nın 10.06.2020 tarihli ve 2020/280-281 sayılı kararları; YSK’nın 27.08.2020 tarihli ve 2020/395 sayılı kararı.

65 02.10.2020 tarih ve 16230 sayılı Koronavirüs Tedbirleri- Ek Genelge konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi; 27.11.2020 tarih ve 19961 sayılı Geniş Katılımlı Etkinliklerin Ertelenmesi konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

66 YSK’nın 23.06.2020 tarihli ve 2020/297 sayılı kararı.

organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılamayacağına dair görüş bildirmiştir⁶⁷. YSK, süreç içerisinde bu görüşünü istikrarlı bir şekilde takip etmiş ve İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu tarafından organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi yönünde karar alınması halinde organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılamayacağına karar vermiştir⁶⁸. Fakat İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu tarafından bildirilen erteleme sürelerinin sonraki tarihler için talep edilen organ seçimlerine ilişkin kongre tarihleri açısından kongrelerin toplanmasında bir sakınca olmadığına işaret etmiştir⁶⁹. YSK, İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulunun erteleme kararına istinaden organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılamayacağına dair karar veren ilçe seçim kurulu başkanlıklarının kararlarına yapılan itirazları da reddetmiştir⁷⁰.

YSK, Covid-19 salgını döneminde İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararları çerçevesinde hareket ettiği ifade edilmişti. Bazı İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerini ertelemişken bazı İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları sendika ve/veya siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin ertelenmesi yönünde karar almamıştır. YSK, İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu tarafından siyasi parti ve/veya sendikaların organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin ertelenmesi yönünde karar almamasına rağmen ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca sendika ve/veya siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin ertelenmesi yönünde karar alması durumunda bunu tam kanunsuzluk olarak değerlendirerek ilgili ilçe seçim kurulu başkanlığı kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir⁷¹.

67 YSK'nun 02.10.2020 tarihli ve 2020/446-452-454-455-456-457-460 sayılı kararları.

68 YSK'nun 06.10.2020 tarihli ve 2020/462-487-489 sayılı kararları; YSK'nun 09.10.2020 tarihli ve 2020/504 sayılı kararı, YSK'nun 03.12.2020 tarihli ve 2020/588-590-591-592-596-602-604-605-609 sayılı kararları; YSK'nun 10.12.2020 tarihli ve 2020/613-614-622 sayılı kararları; YSK'nun 17.12.2020 tarihli ve 2020/632 sayılı kararı; YSK'nun 18.12.2020 tarihli ve 2020/641 sayılı kararı; YSK'nun 03.03.2021 tarihli ve 2021/84 sayılı kararı; YSK'nun 10.03.2021 tarihli ve 2021/101 sayılı kararı.

69 YSK'nun 05.11.2020 tarihli ve 2020/544 sayılı kararı; YSK'nun 20.11.2020 tarihli ve 2020/569 sayılı kararı.

70 YSK'nun 06.10.2020 tarihli ve 2020/463-464-465-468-469-470-471-472-473-474-475-477-478-480-481-482-484-485-486-488-490-492-493-494 sayılı kararları; YSK'nun 09.10.2020 tarihli ve 2020/496-498-499-502-503-507-508-509-510-511-512-513-514-516-518-519-520 sayılı kararları; YSK'nun 15.10.2020 tarihli ve 2020/528-530 sayılı kararları; YSK'nun 22.10.2020 tarihli ve 2020/536-537 sayılı kararları; YSK'nun 10.12.2020 tarihli ve 2020/615-617-625-626 sayılı kararları; YSK'nun 06.05.2021 tarihli ve 2021/196 sayılı kararı,

71 YSK'nun 15.10.2020 tarihli ve 2020/523 sayılı kararı; YSK'nun 22.10.2020 tarihli ve 2020/534 sayılı kararı. YSK 2020/523 sayılı kararında kongre tarihinin YSK karar tarihinden sonra

Bazı İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin ertelenmesine yönelik aldıkları kararlarda “sivil toplum kuruluşları” ibaresini kullanmayı tercih etmiştir. YSK, sendika organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi için ilgili kararda ertelenen seçimler arasında sarahaten “sendika” ibaresi geçmiyor ise “sivil toplum kuruluşları” ibaresinin sendikaları kapsamadığına işaret ederek sendikaların organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin toplanabileceğine karar vermiştir⁷². YSK, benzer şekilde siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin ertelenmesi için ilgili kararda ertelenen seçimler arasında sarahaten “siyasi parti” ibaresi geçmiyor ise “sivil toplum kuruluşları” ibaresinin siyasi partileri kapsamadığına işaret ederek siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin toplanacağına karar vermiştir⁷³.

YSK'nın genel uygulaması kararlarına mesnet teşkil eden idari kararlarla ilgili yetkili idari yargı organlarınca yürütmeyi durdurma veya iptal kararı verilmesi durumunda, idari yargı organının kararına göre hareket edilmesi yönündedir⁷⁴. Hatta bazen karara mesnet teşkil eden idari kararlarla ilgili açılmış bir idari dava varsa en azından yürütmeyi durdurma talebi hakkında bir karar verilene kadar esas hakkında bir karar almamayı tercih etmektedir⁷⁵. Benzer şekilde salgın sürecinde YSK, kararlarına dayanak teşkil eden İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararları ile ilgili idari yargı organlarınca verilen yürütmeyi durdurma kararları çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğine işaret etmiştir⁷⁶. YSK, organ seçimleri ile ilgili kongrenin ertelenmesine ilişkin İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararının ve bu karara göre organ seçimine ilişkin kongrenin ertelenmesi gerektiğine dair YSK kararının oylamanın sona erdiği, sayımın ise henüz başlamadığı 17:00 sıralarında ilçe seçim kuruluna

olması sebebiyle kongre sürecinin kaldığı yerden devamına hükmetmişken, 2020/534 sayılı kararında kongre tarihinin YSK karar tarihinden önce olması sebebiyle başvuru olması halinde kongre sürecinin yeniden başlatılmasına hükmetmiştir.

72 YSK'nın 24.03.2021 tarihli ve 2021/137 sayılı kararı; YSK'nın 02.10.2020 tarihli ve 2020/458 sayılı kararı; YSK'nın 06.10.2020 tarihli ve 2020/461-466-467 sayılı kararları; YSK'nın 09.10.2020 tarihli ve 2020/500 sayılı kararı; YSK'nın 15.10.2020 tarihli ve 2020/527 sayılı kararı; YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/589-600 sayılı kararları; YSK'nın 10.12.2020 tarihli ve 2020/623 sayılı kararı; YSK'nın 14.12.2020 tarihli ve 2020/630 sayılı kararı.

73 YSK'nın 20.01.2021 tarihli ve 2021/20 sayılı kararı; YSK'nın 17.12.2020 tarihli ve 2020/633 sayılı kararı. YSK'nın 29.12.2020 tarihli ve 2020/659 sayılı kararı.

74 YSK'nın 04.06.2021 tarihli ve 2021/223 sayılı kararı.

75 YSK'nın 05.03.2020 tarihli ve 2020/169 sayılı kararı.

76 YSK'nın 15.10.2020 tarihli ve 2020/532 sayılı kararı.

ulaştığı bir baro seçiminde, sayım aşamasına gelen organ seçimine ilişkin kongreye ait seçim iş ve işlemlerinin sonuçlandırılması gerektiğine dair kararıyla salgından kaynaklı alınan erteleme kararlarını kongreye sakatlayan bir unsur olarak değil bir tedbir olarak değerlendirmesinden kaynaklandığı söylenebilir⁷⁷.

Covid-19 salgını kaynaklı alınan tedbirler kapsamında yaşanan toplu izolasyonun ardından gelen normalleşme⁷⁸ süreciyle birlikte çok yüksek riskli iller dışında kalan diğer illerde İçişleri Bakanlığının⁷⁹ genelgesinin “... kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ... tarafından düzenlenecek genel kurul dahil kişilerin bir araya gelmesine neden olan her türlü etkinlikleri ... aynı anda bulunabilecek azami kişi sayısı 300’ü geçmemek üzere ... yapılabilecektir.” hükmü çerçevesinde organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılabilmesinin önü açılmış ve İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları bu doğrultuda karar almıştır. YSK da çok yüksek riskli iller dışındaki illerde İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararları doğrultusunda organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılabileceğine işaret etmiştir⁸⁰. Bazı ilçe seçim kurulu başkanlıkları İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarından belirtilen 300 kişi sınırını delege sayısı olarak değerlendirmiş ve delege sayısı 300’ü geçen kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu ve sendikaların organ seçimlerine ilişkin kongrelerinin yapılmasına izin vermemiştir. YSK, İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları tarafından alınan kararlarla sadece aynı anda bir arada bulunacak katılımcı sayısına sınırlama getirildiğine işaret ederek⁸¹ delege sayısının 300’ün üstünde olmasının organ seçimlerine ilişkin kongrenin toplanmasına engel teşkil etmediğine hükmederek aksi yöndeki ilçe seçim kurulu kararlarını tam kanunsuzluk olarak değerlendirmiş ve ilgili ilçe seçim kurulu başkanlıklarının kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir⁸².

77 YSK’nın 02.10.2020 tarihli ve 2020/459 sayılı kararı.

78 Hotar, N., Omay, R. E., Bayrak, S., Kuruüzüm, Z. ve Ünal, B. (2020). “Covid-19 Pandemisinde Normalleşme Sürecinin Toplumsal ve Ekonomik Açından Değerlendirilmesi”. *İzmir İktisat Dergisi*, C. 35, S. 4, s. 662.

79 02.03.2021 tarih ve 3514 sayılı Koronavirüs ile Mücadelede Kontrollü Normalleşme Süreci konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

80 YSK’nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/97-98-103 sayılı kararları; YSK’nın 24.03.2021 tarihli ve 2021/139 sayılı kararı; YSK’nın 18.03.2021 tarihli ve 2021/141 sayılı kararı; YSK’nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/172 sayılı kararı.

81 YSK’nın 13.04.2021 tarihli ve 2021/184 sayılı kararı.

82 YSK’nın 17.03.2021 tarihli ve 2021/119 sayılı kararı; YSK’nın 13.04.2021 tarihli ve 2021/188 sayılı kararı.

Salgının niteliği gereği dinamik bir süreç işlemektedir. Gerek İl Umumi Hıfzıssıhha Kurullarının erteleme kararları gerekse de sokağa çıkma kısıtlamaları sebebiyle organ seçimlerine ilişkin kongrelerin tarihlerinin değişmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı durumlar söz konusu olmuştur. Bunun yanında toplu etkinliklerde İçişleri Bakanlığı'nın⁸³ genelgesiyle kişi başına 8 m² alan bırakma gibi zorunluluklar getirilmesi sebebiyle organ seçimine ilişkin kongrenin yapılacağı adresin değişmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı durumlar da söz konusu olmuştur. YSK, salgın sebebiyle organ seçimine ilişkin kongrenin adresinin veya tarihinin değiştirilmesi talep edilmesi halinde seçim sürecinin tekrar başlaması gerektiğine işaret ederek ya kongre adresi veya yerinin değişmemesi yönünde ya da bu değişikliklerin yapılamayacağı yönünde hüküm kurmuştur⁸⁴.

İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongreleri ile ilgili daha sınırlayıcı bir yaklaşım ortaya koymuşken, sendika ve özellikle siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerine ilişkin daha az sınırlayıcı bir yaklaşım ortaya koymayı tercih etmiştir. YSK'nın kararlarının gerekçesini ağırlıklı olarak İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararları oluşturması sebebiyle bu durum YSK kararlarına da yansımış ve sendika ve siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongreleri kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelere göre daha az ertelenmiştir.

Siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimlerine ilişkin kongrelerin genelge ve idari bir organ olan İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararıyla ertelenmesinin siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının anayasal ve özerk yapıları ile bağdaşmadığı YSK'ya yapılan itirazların temel gerekçesini oluşturmuştur. Salgınla ilgili mevzuatta bu konuyla ilgili bir hüküm olmamasının doğal sonucu bu duruma sebebiyet vermiştir. Siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek

83 02.03.2021 tarih ve 3514 sayılı Koronavirüs ile Mücadelede Kontrollü Normalleşme Süreci konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

84 YSK'nın 17.03.2020 tarihli ve 2020/199 sayılı kararı; YSK'nın 29.07.2020 tarihli ve 2020/356 sayılı kararı; YSK'nın 27.08.2020 tarihli ve 2020/398 sayılı kararı; YSK'nın 17.09.2020 tarihli ve 2020/421 sayılı kararı; YSK'nın 03.02.2021 tarihli ve 2021/37 sayılı kararı; YSK'nın 10.06.2020 tarihli ve 2020/279 sayılı kararı; YSK'nın 10.06.2020 tarihli ve 2020/282 sayılı kararı; YSK'nın 23.06.2020 tarihli ve 2020/300 sayılı kararı; YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/584 sayılı kararı; YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/606 sayılı kararı; YSK'nın 31.03.2021 tarihli ve 2021/142 sayılı kararı.

kuruluşlarının anayasal önemleri ve bunların organ seçimlerinin yargı gözetim ve denetimi altında yapılacağına dair anayasal hükümler göz önünde bulundurularak organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ertelenmesi yetkisinin doğrudan YSK veya il/ilçe seçim kurullarınca kullanılmasının daha doğru olacağı söylenebilir.

B. SOKAĞA ÇIKMA KISITLAMALARININ ETKİSİ

YSK'nın salgın sürecinde dikkate aldığı temel kriterlerden bir tanesi ilgili tarihte alınmış olan bir sokağa çıkma yasağının / kısıtlamasının olup olmadığıdır. Covid-19 salgını öncesi gerek doktrinde gerekse de idari pratikte sokağa çıkma yasağı kavramı tercih edilmiştir⁸⁵. 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ise sokağa çıkmanın sınırlandırılması veya yasaklanması kavramlarını kullanmıştır. Covid-19 salgınının erken döneminde de İçişleri Bakanlığı genelgelerinde sokağa çıkma yasağı kavramı tercih edilmesine rağmen sonraları İçişleri Bakanlığı genelgelerinde sokağa çıkma yasağı yerine sokağa çıkma kısıtlaması kavramı tercih edilmiştir.

Bu kavramsal değişikliğin altında, gerek tıbbi tedarik zincirinin gerekse de genel tedarik zincirinin sekteye uğramaması adına sokağa çıkma kısıtlamasından muaf olan kişilerin genişlemesi yönündeki eğilim ve bireylerin birtakım zaruri ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla (zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması ile sınırlı olmak ve araç kullanmamak şartıyla ikamete en yakın market, bakkal ve manava gidiş serbestisi, ikametinin önü ile sınırlı olmak kaydıyla evcil hayvanlarının zorunlu ihtiyacını karşılamak üzere dışarı çıkarılması gibi) sağlanan esneklikler olduğu söylenebilir. Uygulaması itibariyle birbirinden farklılık arz etseler dahi gerek sokağa çıkma yasağı gerekse de sokağa çıkma kısıtlaması seyahat özgürlüğüne getirilen bir sınırlamadır⁸⁶. 1982 anayasasında seyahat hürriyetinin sınırlandırılması gerekçeleri arasında genel sağlığa veya tehlikeli salgın hastalıklara yer verilmemiş olması sebebiyle salgın sürecinde alınan kısıtlama tedbirlerinin anayasaya aykırı olduğu iddia edilmiştir⁸⁷.

85 Kırışık, F. ve Durdu, M. (2016). "Vali ve Kaymakamların Sokağa Çıkma Yasağı ve Güvenlik Bölgesi İlan Etmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 47.

86 Aslan, V. (2020). "COVID-19 Salgını Sebebiyle Uygulanan Sokağa Çıkma Kısıtlamalarının 1982 Anayasası'na Uygunluğu", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, C. 78, S. 2, s. 815.

87 Yavuzdoğan, S. (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalık Sebebiyle Alınan Sokağa Çıkma Yasağı Kararları Üzerine Bir Kaç Not", *Adalet Dergisi*, S. 64, s. 134; Turhan, M. K. (2020). "Covid-19 Pandemisinde İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasaklarının İdare Hukuku Yönüyle

Esasen tehlikeli salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla seyahat hürriyetinin sınırlandırılması ile ilgili tartışma anayasa hukuku doktrini açısından yeni değildir. 1924 Anayasası ve 1961 Anayasası salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla seyahat hürriyetinin sınırlandırılabilenliğini öngörmüştür. 1982 Anayasasının ilk halinde de temel hak ve özgürlükler açısından genel sınırlama sebebi olarak genel sağlığın yer alması salgın hastalıklar açısından uygulanabilecek genel ve/veya özel karantinalar açısından bir gerekçe teşkil etmiştir. Fakat temel ve hak özgürlükler için genel sınırlama sebeplerinin varlığının oluşturduğu siyasi ve hukuki rahatsızlığın mesnet teşkil ettiği 2001 anayasa değişiklikleri ile temel hak ve özgürlükler için genel sınırlama sebepleri ortadan kaldırılmış ve temel hak ve özgürlüğün ancak ilgili maddede belirtilen sebeplerle sınırlandırılabilenliğine işaret eden özel sınırlama sebepleri ilkesi kabul edilmiştir.

2001 anayasa değişikliği sürecinin öncesinde ve hemen sonrasında bu anayasal değişikliğin temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi amacına matuf olsa da pratikte bazı temel hak ve özgürlükler açısından öngörülmesi gereken sınırlama sebeplerinin kalmaması gibi trajik bir sonuç doğurduğu ifade edilmiştir⁸⁸. Hatta bu sakıncayı işaret etmek için verilen en klasik örneklerden birisi de seyahat hürriyetinin suç işlenmesini önlemek ve suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilenliği ilgili maddede öngörülmesine rağmen salgın hastalıkların veya genel sağlığın sınırlama sebebi olarak öngörülmemesi sebebiyle salgın hastalıklar sebebiyle uygulanacak genel veya özel karantina uygulamalarının anayasaya aykırılık teşkil edeceğine dair verilen örnek olmuştur⁸⁹.

2001 yılından sonra değişik kurum ve kuruluşlarca hazırlanan anayasa değişikliği önerilerinde genel sağlığın veya salgın hastalıkların önlenmesinin seyahat hürriyetinin sınırlandırılmasının bir sebebi

Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, s. 560; Dalgıç, M. Y. (2021). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Seyahat Özgürlüğünü Sınırlandırma Biçimleri Olarak Sokağa Çıkma Yasağı ve Karantina Uygulamaları”, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, C. 4, S. 7, s. 355.

88 Gözler, K. (2002). “3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştial Örneği”, *Anayasa Yargısı*, C. 19, s. 352-353. Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 322.

89 Arslan, Z. (2002). “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa’nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Anayasa Yargısı*, C. 19, s. 142.

olarak kabul edildiği görülmektedir⁹⁰. Benzer şekilde 24. Dönem TBMM’de kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonu’nun üzerinde uzlaştığı maddelerden biri olan seyahat hürriyeti ile ilgili maddede genel sağlığın korunması seyahat hürriyeti açısından bir sınırlama sebebi olarak kabul edilmiş olup bu eksiklik komisyon görüşmeleri sırasında ifade edilmiştir⁹¹. 2001 yılından bu yana on üç anayasa değişikliği kanunu kabul edilmiş ve bunlardan 2010 yılında yapılan değişiklikte yerleşme hürriyeti ile ilgili maddede düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerde seyahat hürriyetinin kısıtlanması sebepleri arasına tehlikeli salgın hastalıkların veya genel sağlığın eklenmemesinin tali kurucu iktidarın bunu bir hukuki sorun olarak görmemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Tehlikeli salgın hastalıkların bireylerin yaşama hakkına doğrudan etki etme potansiyelleri sebebiyle diğer bazı temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması sonucunu doğurabilmektedir. Bu durum mantıki bir tutarlılık barındırmaktadır⁹². Temel hak ve özgürlüklerin ancak anayasada belirtilen sebeplerle sınırlandırılabilmesi gerçeği karşısında öne sürülen ve yukarıdaki mantıki tutarlılığı besleyen kavram temel hak ve özgürlüklerin nesnel sınırlılığı tezidir⁹³. Bu teze göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin bazı sınırlamalar hakkın doğasından kaynaklanmakta olup⁹⁴, anayasanın ilgili maddesinde sınırlama sebebi öngörülme dahi ilgili temel hak ve özgürlüğün doğası gereği sınırlandırılabilmesi ifade edilmiştir⁹⁵. Buna verilen klasik örneklerden birisi de hakaret içerikli ifadelerin düşünceyi açıklama hürriyetince korunmayacağına ilişkin olanıdır. Benzer şekilde tehlikeli salgın hastalıkların da yerleşme hürriyetinin objektif sınırını oluşturduğu, anayasanın ilgili maddesinde genel sağlık veya tehlikeli salgın hastalıklar

90 Erdem, F. H. ve Heper, Y. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri*, Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 102-103.

91 Barın, T. (2013). *Uzlaşma Yolunda: Komisyon’un Uzlaştığı Maddeler ve Anayasa*, Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 21.

92 Gözler, K. (2020). *İnsan Hakları Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 353.

93 Sağlam, F. (1982). *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 506, Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 4.

94 Atakan, A. (2010). “Friedrich Müller’in Temel Hakların Nesnel Sınırlılığı Teorisi Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 3-4, s. 3.

95 Hakyemez, Y. Ş. (2002). “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 2, s. 22-24.

sınırlama sebebi olarak kabul edilmese dahi bu sebeplerle seyahat hürriyetinin niteliği gereği sınırlandırılabilenleri sürülmektedir⁹⁶.

Salgın bir hastalığa yakalanmış kişinin seyahat etmesinin sınırlandırılmaması hayatın olağan akışına aykırı olacaktır. Aksi yorum temel hak ve hürriyetlerinin kötüye kullanılmasını engelleyen 1982 Anayasası'nın 14. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesine de aykırı olacaktır. Zira Anayasa Mahkemesi birçok kararında temel hak ve hürriyetlerin doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğuna işaret etmiştir⁹⁷. Fakat salgın süreçlerinde bir çok sınırlamanın sokağa çıkma kısıtlamalarına dayanması ve bununda tartışmalı bir alanda kalması bazı hukuki tasarrufların meşruiyetine gölge düşürebilmesi sebebiyle tehlikeli salgın hastalıkların seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması sebeplerine eklenmesi daha tutarlı bir yaklaşım olacaktır.

Bazı resmi iş ve işlemlerden önce yetkililer tarafından yapılan kontrollerde tespit edilemeyen hususların belirlenmesini sağlamak amacıyla "askıya çıkarma" müessesesi uygulanmaktadır. Buradaki temel amaç "askıya çıkarılan" konuyla ilgili olarak şeffaflığı ve aleniliği arttırmak, varsa itirazları öğrenmek ve nihai olarak karara bağlamaktır. İmar planları bu konuya verilebilecek klasik örneklerden biridir. Benzer şekilde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların ve siyasi partilerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerinden önce oy kullanma hakkına sahip olan delegelere ait listelerle ilgili kanunlarda belirtilen yerlerde askıya çıkarılmaktadır. Buradaki amaç kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendika ve siyasi partilerin yetkili organları tarafından oy kullanma hakkına sahip olduğu yetkili seçim kuruluna bildirilen delegelerle ilgili delegelikten ve/veya üyelikten kaynaklı itirazları karara bağlamak ve delege listesinde olma hakkına sahip kişilerden listede bulunmayanların ilave edilmesini sağlamaktır.

96 Sağlam, F. (2002). "2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları", *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, s. 7; Sezer, T. D. (2014). "1982 Anayasasına Göre Özel Sınırlama Sebebi Bulunmayan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu ve Anayasa Mahkemesi Kararları", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 3, S. 5, s. 383; Sağlam, M. (2002). "Ekim 2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu", *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, s. 33.

97 AYM, E.2013/114, K.2014/184, 4/12/2014, § 76.

Delege listelerinin askı süreleri siyasi partiler için 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 21. maddesinin üçüncü fıkrası çerçevesinde ve sendikalar için 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 14. maddesinin üçüncü fıkrası çerçevesinde toplantı tarihinden yedi gün önceden başlamak suretiyle üç gün olarak belirlenmiştir. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimleri ile ilgili hususlar her kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun kuruluş kanununda ayrı olarak düzenlenmiş olup çoğunluğunda benzer şekilde ilan süresi üç gündür.

YSK, sokağa çıkma kısıtlamalarını askıda kalan delege listelerinin incelenmesinin önünde bir engel olarak değerlendirmiştir. YSK delege listelerinin askıya çıktığı tarihlerin herhangi bir gününde tam gün sokağa çıkma kısıtlaması olması halinde delege listelerinin askıya çıkarılmasının amacına ulaşmayacağına işaret ederek organ seçimlerine ilişkin kongrenin yapılamayacağına hükmetmiştir⁹⁸. Salgın döneminde sokağa çıkma kısıtlamaları günün tamamını kapsayacak şekilde uygulandığı gibi belirli saatleri kapsayacak şekilde (21:00 – 05:00 veya 09:00 -15:00 gibi) kısmi sokağa çıkma kısıtlaması şeklinde de uygulanmıştır. YSK, askı tarihlerinde kısmi sokağa çıkma kısıtlaması olmasını askıya çıkarılan delege listelerinin incelenmesine bir engel teşkil etmediğine karar vermiştir⁹⁹.

YSK, tam gün sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde organ seçimlerine ilişkin kongrelerin toplanamayacağı yönünde görüş bildirmiştir.¹⁰⁰ Bu doğrultuda tam gün sokağa çıkma kısıtlamalarına istinaden organ seçimlerine ilişkin kongrelerin yapılamayacağına dair karar veren ilçe seçim kurulu başkanlıklarının kararlarına yapılan itirazları da reddetmiştir¹⁰¹. YSK, organ seçimlerine ilişkin kongre günü

98 Siyasi partiler için YSK'nın 29.12.2020 tarihli ve 2020/645-652-653 sayılı kararları; YSK'nın 04.01.2021 tarihli ve 2021/1-2 sayılı kararları; YSK'nın 26.01.2021 tarihli ve 2021/21 sayılı kararı; YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/171 sayılı kararı. Sendikalar için YSK'nın 24.02.2021 tarihli ve 2021/65-66 sayılı kararları; YSK'nın 03.03.2021 tarihli ve 2021/83 sayılı kararı; YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/94 sayılı kararı; YSK'nın 31.03.2021 tarihli ve 2021/155 sayılı kararı; YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/164 sayılı kararı. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları için YSK'nın 24.02.2021 tarihli ve 2021/61 sayılı kararı; YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/104 sayılı kararı; YSK'nın 17.03.2021 tarihli ve 2021/115 sayılı kararı; YSK'nın 20.05.2021 tarihli ve 2021/202 sayılı kararı.

99 YSK'nın 23.06.2020 tarihli ve 2020/306 sayılı kararı.

100 YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/591-595-601-608-609 sayılı kararları.

101 YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/170 sayılı kararı; YSK'nın 10.06.2021 tarihli ve 2021/226 sayılı kararı; YSK'nın 17.06.2021 tarihli ve 2021/250 sayılı kararı.

olarak belirlenen iki günden birinin İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararı ile sokağa çıkma kısıtlamasının olduğuna karar verilen günlerden bir tanesi olmasına rağmen organ seçimlerine ilişkin kongrenin yapılmasına izin veren ilçe seçim kurulu başkanlığı kararını tam kanunsuzluk olarak değerlendirek ilgili ilçe seçim kurulu başkanlığı kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir¹⁰².

Günün belirli saatlerinde sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu kısmi sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde toplanacak olan organ seçimlerine ilişkin kongrelerle ilgili olarak YSK, kongrenin başlangıç saati belirlense de bitiş saatinin belirlenmemesi nedeniyle kısmi sokağa çıkma kısıtlamasının başlangıç ve bitiş saati gözetilerek bildirilen gün içinde sokağa çıkma yasağı sona ermesinin ardından veya sokağa çıkma kısıtlaması başlamadan önce organ seçimlerine ilişkin kongrenin tamamlanabileceğine karar vermiştir¹⁰³.

2021 yılı Mart ayında iller vaka sayılarına göre düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olarak sınıflandırılmış olup hafta sonu sokağa çıkma kısıtlamasının uygulanıp uygulanmayacağına illerin risk durumlarına göre il bazlı olarak karar verilmesi uygulamasına geçilmiştir¹⁰⁴. YSK, bu dönemin dinamik yapısını göz önünde bulundurarak organ seçimlerine ilişkin kongrenin yapılacağı tarihte sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmaması halinde kongrenin toplanabileceğine karar vermiştir¹⁰⁵.

YSK'nın salgın döneminde İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarını temel hareket noktası olarak belirlediği ifade edilmişti. YSK, organ seçimlerine ilişkin kongrelere katılım açısından İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararıyla bir esneklik sağlanması durumunda aynı eğilimi gerçekleştirdiği söylenebilir. YSK, tam gün sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günde toplanacak olan organ seçimlerine ilişkin kongreye katılacak olan delegelere İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararıyla

102 YSK'nın 10.06.2021 tarihli ve 2021/225 sayılı kararı.

103 YSK'nın 22.06.2020 tarihli ve 2020/262 sayılı kararı; YSK'nın 23.06.2020 tarihli ve 2020/290-291-298-299-300-306 sayılı kararları; YSK'nın 20.11.2020 tarihli ve 2020/558-559-560-561-570-571 sayılı kararları.

104 02.03.2021 tarih ve 3514 sayılı Koronavirüs ile Mücadelede Kontrollü Normalleşme Süreci konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi, 29.03.2021 tarih ve 5673 sayılı Koronavirüs Tedbirlerinin Gözden Geçirilmesi konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

105 YSK'nın 24.02.2021 tarihli ve 2021/62-63-68 sayılı kararları; YSK'nın 10.03.2021 tarihli ve 2021/99 sayılı kararı; YSK'nın 17.03.2021 tarihli ve 2021/110-120 sayılı kararları; YSK'nın 31.03.2021 tarihli ve 2021/143-146-151-153-154-157-158 sayılı kararları; YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/161-163 sayılı kararları; YSK'nın 07.04.2021 tarihli ve 2021/181 sayılı kararı.

üye olduklarına dair belgelerini ibraz etmek şartıyla sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutması sebebiyle ilgili organ seçimlerine ilişkin kongrenin toplanabileceğine karar vermiştir¹⁰⁶.

Sokağa çıkma kısıtlamalarından kaynaklı olarak YSK'ya farklı görüş talepleri de gelmiştir. Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde yapılması planlanan siyasi parti ve sendika organ seçimlerine ilişkin kongrelerin online veya e-kongre olarak yapılmasına dair taleplerle ilgili olarak YSK, konuyla ilgili kanuni düzenleme olmaması ve mevcut kanuni düzenlemelerin organ seçimlerine ilişkin kongrelerin ancak fiziksel olarak yapılmasını öngörmesi sebebiyle reddetmiştir¹⁰⁷.

Genel sokağa çıkma kısıtlaması olmamasına rağmen Covid-19 hastası/temaslısı/yakın temaslı olması hasebiyle karantina altında olan ve sokağa çıkma kısıtlaması altında olan siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının delegeleri için seyyar sandık talepleri ile ilgili YSK'ya görüş talepleri ulaşmıştır. İlgili kanunlarda seyyar sandık kurulmasına dair açık bir hüküm bulunmamasına rağmen 298 sayılı kanunun seyyar sandık ile ilgili hükümlerinin uygulanmasında bir sakınca olmadığı düşünülebilir. YSK, belli sayıda delegenin karantina altında olmasının organ seçimlerine ilişkin kongrenin toplanmasına engel teşkil etmeyeceğini¹⁰⁸, organ seçimlerine ilişkin kongrelerde de seyyar sandık kurulmasının mümkün olmadığına karar vermiştir¹⁰⁹.

SONUÇ

Covid-19 salgını sürecinde Türkiye'de süresi gelen bir genel seçimin olmaması bir şans olarak değerlendirilmelidir. Zira birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de salgından kaynaklı anayasal ve yasal düzenlemelerde eksiklikler söz konusudur. Bu eksiklik salgının genel seyri açısından genelge ve İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarıyla, seçim hukuku açısından YSK kararlarıyla doldurulmaya çalışılmıştır.

Salgınla ilgili YSK kararları sayısal olarak incelendiğinde görece yüksek tam kanunsuzluk uygulamaları ve yüksek oyçokluğu oranları göze çarpmaktadır. Her iki durumun temel sebebi salgın döneminde

106 YSK'nın 02.04.2021 tarihli ve 2021/162 sayılı kararı.

107 YSK'nın 03.12.2020 tarihli ve 2020/597 sayılı kararı; YSK'nın 09.07.2020 tarihli ve 2020/323 sayılı kararı.

108 YSK'nın 20.08.2020 tarihli ve 2020/376 sayılı kararı.

109 YSK'nın 02.10.2020 tarihli ve 2020/448 sayılı kararı.

yapılması gereken seçimlerle ilgili anayasal/yasal düzenlemelerin eksikliğidir. Bunun yanında il ve ilçe seçim kurulları tarafından salgınla ilgili talep edilen sayıca yüksek görüş talepleri de yasal boşluğun doğal bir sonucudur.

Seçimlerin her ne sebeple olursa olsun ertelenmesi hassas bir konudur. Tehlikeli salgın hastalık sebebiyle seçimlerin ertelenmesinin Covid-19 salgını sürecinde olduğu gibi geçici yasal düzenlemelerle sağlanması hukuki ve siyasi öngörülebilirliği önemli ölçüde düşürmektedir. Bu hassasiyet göz önünde bulundurularak seçimlerin tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle ertelenmesine ilişkin esas ve usullerin anayasal ve yasal düzenlemeye konu edilmesi önemlidir. Salgın tehdidinin olmadığı veya daha az olduğu bir dönemde konuyla ilgili yapılacak bir düzenleme, salgın sebebiyle seçimlerin ertelenmesinin kötüye kullanılmasını da engelleyecektir.

Covid-19 salgını ile ilgili YSK kararları daha çok siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organ seçimleri ile ilgilidir. Bu kararlar incelediğinde YSK'nın birkaç kez içtihat değiştirdiği, karantina altında olan seçmenlerin oy kullanması, HES kodu sorgulama gibi salgına özel tereddütleri tam anlamıyla gideremediği görülmüştür. Bu yasal boşlukların idari bir organ olan İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararıyla doldurulmasının siyasi parti, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının anayasal ve özerk yapıları ile bağdaşmamasının yanında, salgın tehdidi altında gerçekleştirilmesi gereken muhtemel bir genel seçimde benzer sakıncaları doğuracağı ifade edilmelidir. Bunun yanında seyahat özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin anayasal sebepler arasına tehlikeli salgın hastalıkların eklenmesi salgın sürecinde alınan tedbirlerle ilgili bazı tartışmaların ortadan kaldıracağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Zühtü (2002). "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", *Anayasa Yargısı*, C. 19, ss. 139-155.
- ASLAN, Recep (2020). "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19", *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, C. 8, S. 85, ss. 35-41.
- ASLAN, Volkan (2020). "COVID-19 Salgını Sebebiyle Uygulanan Sokağa Çıkma Kısıtlamalarının 1982 Anayasası'na Uygunluğu", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, C. 78, S. 2, ss. 809-835.
- ATAKAN, Arda (2010). "Friedrich Müller'in Temel Hakların Nesnel Sınırlılığı Teorisine Üzerine Bir İnceleme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 3-4, ss. 3-27.
- BARIN, Taylan (2013). *Uzlaşma Yolunda: Komisyon'un Uzlaştığı Maddeler ve Anayasa*, Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- BAŞ, Koray ve YILMAZ, Fulya (2021). "Analysis of Scientific Productivities on the Three Most Famous Outbreaks of Betacoronavirus Genus: SARS, MERS and COVID-19 ", *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 11, S. Ek-1, ss. 163-169.
- CHANDRA, Atiksh ve CHANDRA, Sathees B. (2020). "A Comparative Analysis on SARS, MERS, and COVID-19", *Journal of Contemporary Medicine*, C. 10, S. 3, ss. 464-470.
- DÜĞER, Sırrı (2021). "Kamu Sağlığı ve İstimval: Koronavirüs Salgınunun Düşündürdükleri Çerçevesinde Bir Kamu Sağlığı Kanunu Önerisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 3, ss. 2625-2653.
- DÜNDAR SEZER, Tijen (2014). "1982 Anayasasına Göre Özel Sınırlama Sebebi Bulunmayan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu ve Anayasa Mahkemesi Kararları", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 3, S. 5, ss. 375-411.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü ve HEPER, Yunus (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri*, Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- ERDEM, İzzet (2020). "Koronavirüse (Covid-19) karşı Türkiye'nin Karantina ve Tedbir Politikaları", *Turkish Studies*, C. 15, S. 4, ss. 377-388.
- GARSKE, Tini vd. (2017). "Heterogeneities in the case fatality ratio in the West African Ebola outbreak 2013-2016", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, C. 372, S. 1721, ss. 1-9.
- GÖNENC, Levent (2008). *Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- GÖZLER, Kemal (2002). "3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştial Örneği", *Anayasa Yargısı*, C. 19, ss. 326-354.
- GÖZLER, Kemal (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- GÖZLER, Kemal (2020). *İnsan Hakları Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- GÖZLER, Kemal (2020). *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun mu? (2)*, www.anayasa.gen.tr/korona-2.htm (Erişim Tarihi: 1/11/2021)
- GÜLER, Fatih (2021). "Covid-19 Salgınının Oy Verme Hakkına ve Seçim Sonuçlarına Muhtemel Etkisinin Değerlendirilmesi", *International Marmara Social Sciences Congress (Spring 2021)*, ss. 145-150.
- GÜLER, Fatih (2021). *Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- GÜREŞÇİ, Murat (2020). "Covid-19 Salgınında Türkiye'de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C. 7, S. 5, ss. 53-65.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2002). "Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 2, ss. 17-40.
- HOTAR, Nükhet, OMA, Rabia Ece, BAYRAK, Serdar, KURUÜZÜM, Ziya ve ÜNAL, Belgin (2020). "Covid-19 Pandemisinde Normalleşme Sürecinin Toplumsal ve Ekonomik Açından Değerlendirilmesi", *İzmir İktisat Dergisi*, C. 35, S. 4, ss. 660-675.
- JOHNSTON, Neil (2021). *Coronavirus: Elections Briefing Paper: Number 08856* The House of Commons Library.
- KASAPOĞLU TURHAN, Mine (2020). "Covid-19 Pandemisinde İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasaklarının İdare Hukuku Yönüyle Değerlendirilmesi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, ss. 550-566.

- KIRIŞIK, Fatih ve DURDU, Muhammed (2016). "Vali ve Kaymakamların Sokağa Çıkma Yasağı ve Güvenlik Bölgesi İlan Etmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 47, ss. 167-183.
- METİN, Sevtap (2021). "Covid-19 Bağlamında Zorunlu Aşı Tartışmalarının Hukuki Boyutu", *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, Erken Görünüm, ss. 1-14.
- MOON Suerie vd. (2015). "Will Ebola change the game? Ten essential reforms before the next pandemic. The report of the Harvard-LSHTM Independent Panel on the Global Response to Ebola", *The Lancet*, C. 386, S. 10009, ss. 2204-2221.
- OLGUNSOY, Feyzan (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalıklar Nedeniyle Seçimlerin Ertenilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, ss. 586-634.
- SAĞLAM, Fazıl (2002). "2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları", *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, ss. 1-17.
- SAĞLAM, Fazıl (1982). *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 506, Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 4.
- SAĞLAM, Mehmet (2002). "Ekim 2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu", *Anayasa Yargısı*, C. 18, S. 1, ss. 1-34.
- ŞEKER, Muzaffer, ÖZER, Ali ve KORKUT, Cem (2020). Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, içinde Kılıç, O. (Der.), *Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, ss. 17-58.
- ŞİRİN, Memduh Cemil (2020). "Fransa'da COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Ulusal Düzeyde Alınan Kolluk Tedbirlerinin Hukuki Rejimi: İlk İzlenimler", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, C. 78, S. 2, ss. 1009-1046.
- ŞİRİN, Memduh Cemil (2020). "Yargı Mensuplarına Maske Temin Eden İdarenin Avukatlara da Maske Temin Etmesi Gerekir mi? Fransız Danıştay'ın 20 Nisan 2020 tarihli Kararı'nın İncelenmesi", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 19, ss. 103-114.

- ŞİRİN, Tolga (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 9, S. 17, ss. 43-146.
- THE COMMONWEALTH (2021). *Commonwealth Elections and Covid-19 Briefing Paper: COVID-19 and Election Management in Africa: Challenges, Innovations and Opportunities*.
- TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ, (2020). Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu, içinde Artvinli, F. (Der.), *Salgınlar Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış*, Türk Tabipleri Birliği, ss. 43-59.
- YAVUZ DALGIÇ, Melike (2021). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Seyahat Özgürlüğünü Sınırlandırma Biçimleri Olarak Sokağa Çıkma Yasağı ve Karantina Uygulamaları", *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, C. 4, S. 7, ss. 349-379.
- YAVUZDOĞAN, Seçkin (2020). "Tehlikeli Salgın Hastalık Sebebiyle Alınan Sokağa Çıkma Yasağı Kararları Üzerine Bir Kaç Not", *Adalet Dergisi*, S. 64, ss. 125-139.
- YÜKSEL, Mehmet (2013). "Modern Toplumlarda Hukuk Kültürü", *Yaşar Üniversitesi E- Dergi*, C. 8, S. Özel, ss. 3239- 3261.

GENELGELER

29.5.2020 tarih ve 31139 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan 2020/8 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı 18 Yaş Altı ve 65 Yaş Üzeri Kişilerin Sokağa Çıkma Kısıtlaması konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı Şehir Giriş/Çıkış Seyahat Kısıtlamaları konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

30.05.2020 tarih ve 89780865-153-bila sayılı Koronavirüs Tedbirleri-Lokanta, Restoran, Kafe vb. İşyerleri, Park/Piknik Alanları/Mesire Yerleri, Sosyete Pazarları Hakkında konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

02.10.2020 tarih ve 16230 sayılı Koronavirüs Tedbirleri- Ek Genelge konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

27.11.2020 tarih ve 19961 sayılı Geniş Katılımlı Etkinliklerin Ertelenmesi konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

02.03.2021 tarih ve 3514 sayılı Koronavirüs ile Mücadelede Kontrollü Normalleşme Süreci konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

29.03.2021 tarih ve 5673 sayılı Koronavirüs Tedbirlerinin Gözden Geçirilmesi konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi.

SALGINLA İLGİLİ YSK KARARLARININ TARİH VE SAYILARI

13.03.2020	195	14.07.2020	330	06.10.2020	482	20.11.2020	560	17.12.2020	634	10.03.2021	103
17.03.2020	199	29.07.2020	356	06.10.2020	484	20.11.2020	561	17.12.2020	636	10.03.2021	104
17.03.2020	204	29.07.2020	360	06.10.2020	485	20.11.2020	569	17.12.2020	637	17.03.2021	110
17.03.2020	205	29.07.2020	361	06.10.2020	486	20.11.2020	570	18.12.2020	641	17.03.2021	115
17.03.2020	206	20.08.2020	376	06.10.2020	487	20.11.2020	571	29.12.2020	643	17.03.2021	119
17.03.2020	207	20.08.2020	382	06.10.2020	488	20.11.2020	573	29.12.2020	644	17.03.2021	120
17.03.2020	208	27.08.2020	395	06.10.2020	489	20.11.2020	578	29.12.2020	645	18.03.2021	128
17.03.2020	209	27.08.2020	398	06.10.2020	490	20.11.2020	580	29.12.2020	646	24.03.2021	133
19.03.2020	213	03.09.2020	403	06.10.2020	491	03.12.2020	582	29.12.2020	649	24.03.2021	137
19.03.2020	214	17.09.2020	421	06.10.2020	492	03.12.2020	584	29.12.2020	652	24.03.2021	139
19.03.2020	215	17.09.2020	423	06.10.2020	493	03.12.2020	585	29.12.2020	653	18.03.2021	141
19.03.2020	216	17.09.2020	425	06.10.2020	494	03.12.2020	588	29.12.2020	654	31.03.2021	142
19.03.2020	218	17.09.2020	426	09.10.2020	496	03.12.2020	589	29.12.2020	658	31.03.2021	143
19.03.2020	219	24.09.2020	435	09.10.2020	498	03.12.2020	590	29.12.2020	659	31.03.2021	146
26.03.2020	231	02.10.2020	439	09.10.2020	499	03.12.2020	591	04.01.2021	1	31.03.2021	151
09.04.2020	234	02.10.2020	446	09.10.2020	500	03.12.2020	592	04.01.2021	2	31.03.2021	152
09.04.2020	236	02.10.2020	447	09.10.2020	502	03.12.2020	593	14.01.2021	13	31.03.2021	153
09.04.2020	237	02.10.2020	448	09.10.2020	503	03.12.2020	594	20.01.2021	20	31.03.2021	154
09.04.2020	240	02.10.2020	452	09.10.2020	504	03.12.2020	595	26.01.2021	21	31.03.2021	155
09.04.2020	242	02.10.2020	454	09.10.2020	507	03.12.2020	596	26.01.2021	30	31.03.2021	157
09.04.2020	243	02.10.2020	455	09.10.2020	508	03.12.2020	597	26.01.2021	33	31.03.2021	158
09.04.2020	251	02.10.2020	456	09.10.2020	509	03.12.2020	598	03.02.2021	37	02.04.2021	161
17.04.2020	254	02.10.2020	457	09.10.2020	510	03.12.2020	599	24.02.2021	61	02.04.2021	162
03.06.2020	259	02.10.2020	458	09.10.2020	511	03.12.2020	600	24.02.2021	62	02.04.2021	163
03.06.2020	260	02.10.2020	459	09.10.2020	512	03.12.2020	601	24.02.2021	63	02.04.2021	164
03.06.2020	261	02.10.2020	460	09.10.2020	513	03.12.2020	602	24.02.2021	65	02.04.2021	165
22.06.2020	262	06.10.2020	461	09.10.2020	514	03.12.2020	603	24.02.2021	66	02.04.2021	169
03.06.2020	263	06.10.2020	462	09.10.2020	516	03.12.2020	604	24.02.2021	68	02.04.2021	170
03.06.2020	264	06.10.2020	463	09.10.2020	518	03.12.2020	605	24.02.2021	69	02.04.2021	171
03.06.2020	265	06.10.2020	464	09.10.2020	519	03.12.2020	606	03.03.2021	73	02.04.2021	172
03.06.2020	266	06.10.2020	465	09.10.2020	520	03.12.2020	608	03.03.2021	74	07.04.2021	175
03.06.2020	270	06.10.2020	466	15.10.2020	521	03.12.2020	609	03.03.2021	75	07.04.2021	178

10.06.2020	279	06.10.2020	467	15.10.2020	523	10.12.2020	613	03.03.2021	76	07.04.2021	180
10.06.2020	280	06.10.2020	468	15.10.2020	527	10.12.2020	614	03.03.2021	77	07.04.2021	181
10.06.2020	281	06.10.2020	469	15.10.2020	528	10.12.2020	615	03.03.2021	78	13.04.2021	184
10.06.2020	282	06.10.2020	470	15.10.2020	530	10.12.2020	616	03.03.2021	83	13.04.2021	186
23.06.2020	290	06.10.2020	471	15.10.2020	531	10.12.2020	617	03.03.2021	84	13.04.2021	188
23.06.2020	291	06.10.2020	472	15.10.2020	532	10.12.2020	619	05.03.2021	86	06.05.2021	196
23.06.2020	297	06.10.2020	473	22.10.2020	534	10.12.2020	622	10.03.2021	87	20.05.2021	202
23.06.2020	298	06.10.2020	474	22.10.2020	536	10.12.2020	623	10.03.2021	91	20.05.2021	208
23.06.2020	299	06.10.2020	475	22.10.2020	537	10.12.2020	624	10.03.2021	94	27.05.2021	214
23.06.2020	300	06.10.2020	477	05.11.2020	544	10.12.2020	625	10.03.2021	97	02.06.2021	220
23.06.2020	306	06.10.2020	478	05.11.2020	547	10.12.2020	626	10.03.2021	98	04.06.2021	224
09.07.2020	323	06.10.2020	480	20.11.2020	558	14.12.2020	630	10.03.2021	99	10.06.2021	225
09.07.2020	325	06.10.2020	481	20.11.2020	559	17.12.2020	632	10.03.2021	100	10.06.2021	226
						17.12.2020	633	10.03.2021	101	17.06.2021	250

